

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

BADANIA PODSTAWOWE I STOSOWANE:
WYZWANIA I WYNIKI

ZAKOPANE (PL)

30.08.2016 - 31.08.2016

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Badania podstawowe i stosowane: wyzwania i wyniki" (30.08.2016 - 31.08.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 60 str. ISBN: 978-83-65608-05-5

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65608-05-5

WSPÓŁORGANIZATORZY:

Virtual Training Centre "Pedagog of the 21st Century"
Global Management Journal

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;

E. Агеев, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Горюхов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPУ im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Tsimaueu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;

A. Malovycho, dr, EU Business University, Berlin, London, Paris, Poznań, EU.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

Jadwiga Glumińska-Pawlic, dr. hab, profesor, Uniwersytet Śląski, Polska;

В. Куц, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

J. Kaluža, dr. hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

Р.Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, Polska;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, Polska;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Россия.

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKСJA 1. ARCHITEKTURA. BUDOWNICTWO. (АРХИТЕКТУРА.
СТРОИТЕЛЬСТВО.)

1. Prasłowa В.О..... 6
ІНСТАЛЯЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОЕКТУВАННІ МІСЬКОГО
СЕРЕДОВИЩА

2. Ткачева В.В..... 11
РАСЧЕТ ТЕПЛОВОГО И ГИДРАВЛИЧЕСКОГО РЕЖИМОВ
ТРУБЧАТОГО ГАЗОВОГО НАГРЕВАТЕЛЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
КВАЗИДВУМЕРНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ

SEKСJA 3. NAUK BIOLOGICZNYCH.(БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

3. Беяева Н. В. 16
ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИРКУЛЮЮЧИХ ЕНДОТЕЛІАЛЬНИХ КЛІТИН-
ПОПЕРЕДНИКІВ ПРИ ІШЕМІЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ В ОСІБ, ЯКІ
ЗАНАЛИ ВПЛИВУ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ

SEKСJA 8. ART (ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ)

4. Присталов І. К..... 19
ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ТА НАДІЙНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ
СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА

5. Корнішева Т.Л..... 25
ВИКОНАВСЬКА КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ РОЗГЛЯДУ З ПОЗИЦІЙ
ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

SEKСJA 9. NAUK HISTORYCZNYCH. (ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ)

6. Ісаєнко О.М. 29
ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА САГАЙДАЧНОГО В
ПРАЦЯХ Д. ДОРОШЕНКА ТА Н. ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО

SEKСJA 15. NAUK PSYCHOLOGICZNYCH. (ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

7. Вінтюк Ю. В..... 33
ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ С. БАЛЕЯ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ В
ГІМНІЗІЇ: ПРОБЛЕМА ВИСВІТЛЕННЯ

8. Амплєєва О. М. 36
КОНЦЕПЦІЯ ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

SEKСJA 17. NAUKI SPOŁECZNE.(СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

9. Біскуп В.С. 39
ІШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ТА РОБОТОДАВЦІВ
У КАР'ЄРНОМУ СУПРОВОДІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

SEKСJA 23. FILOZOPIA. (ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ)

10. Муляр В. І.....	42
ДЕЩО ПРО ЯВИЩЕ СТРАХУ	
11. Грабовська І.М.	45
ЗМІНА КОНЦЕПТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ	
12. Сагуйченко В. В.	49
БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ	
13. Карпицкий Н.Н.	53
ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ И ПОНИМАНИЕ СПАСЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В ХРИСТИАНСТВЕ	
14. Бутенко Л.И., Давыденко Л.Г.	57
ВЫПОЛНЕНИЕ ВЫПУСКНОЙ КВАЛИФИКАЦИОННОЙ РАБОТЫ – ФОРМИРОВАНИЕ КОГНИТИВИСТСКИХ КОНЦЕПЦИЙ	

Праслова В.О.

Кандидат архітектури,
доцент кафедри
дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету
будівництва і архітектури

ІНСТАЛЯЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОЕКТУВАННІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Ключові слова: художнє проектування, інсталяція, міське середовище, теорія архітектури.

Key words: artistic design, installation, urban environment, theory of architecture.

В межах єдиного середовищного організму міста завжди одночасно співіснують різноманітні складові середовища. В результаті чого розвивається поняття «контекст міської тканини» – це сталість вражень від весь час змінюваних динамічних складових. Через це істотно ускладнюються прийоми впровадження в середовищну ситуацію художніх творів, які свідомо «випадають з контексту». Сьогодні базою комплексного формування міських ансамблів має бути художня діяльність, орієнтована на подолання одноманітності та типовості міського середовища. В художньому проектуванні міське середовище сприймається як єдине ціле, більш того обмежене ціле, що потребує єдиної художньої політики, а тому і спеціального програмування, чим і являються сучасні проекти міського середовища художників, дизайнерів та архітекторів. Художні інсталяції – один з змішаних жанрів у візуальному мистецтві. Це щось середнє між скульптурою, дизайнерським об'єктом і архітектурним макетом. Інсталяції – підвішування в повітрі найрізноманітніших конструкцій, монтаж у просторі різних технічних

Рис.1. Інсталяція Field Zagreb в межах фестивалю D-Day.

або ремісничих об'єктів, із будь-яких матеріалів: металу, скла, дерева, пластмасових деталей, пап'є-маше, тощо.

Як приклад можна навести просторову конструкцію, пов'язану в розумінні авторів з проблемами природи, її ресурсами і нашим ставленням до неї. Інсталяція Field Zagreb являє собою концепцію загального сприйняття землі в межах двох концепцій: перша розглядає землю як нерухому масу нескінченної ваги; друга – як просту, двомірну поверхню. Відірване від землі, схоже на пульсуючий шматок текстилю поле, обмежене стінами, відповідає обом поняттям. “Зелений” килим проходить повний вегетативний цикл – від проростання до розпаду. Поява цієї штучної, але живої інсталяції перетворює дизайнера на фермера. У цьому випадку важливими стають навички оптимізації щільності посіву, вибір культури і визначення точного дозування зрошення. Цей процес змушує нас усвідомлювати яким крихким є життя. З одного боку, ми спостерігаємо неймовірний факт, як рослини ростуть з тканини, іншого боку, ми стикаємося з фатальними наслідками відсутності площі для озеленення. Інсталяція була виконана на колишній бойні в межах фестивалю D-Day (рис. 1).

Цікавою є інсталяція-заклик «Смерть червоної телефонної буди» представника стріт-арту Бенксі (рис. 2).

Чи інсталяція-провокація у вигляді живого слона, що був розписаний 12 літрами дитячого гриму під колір та малюнок шпалер на стінах та підлозі тимчасового павільйону в намаганні показати, як легко не помітити те, що знаходиться перед нашим носом. «Це проблема, про яку ми звикли мовчати» написано на картці

Рис.2. Інсталяція Бенксі «Смерть червоної телефонної буди».

до інсталяції, що стала головною подією на виставці художників стріт-арту в трущобах США (рис. 3).

А от для створення інсталяції «Wasteland» («Земля відходів») французькому художнику Елісону Моріну знадобилося 65 тис. старих компакт-дисків. Вона знаходиться в колишньому похоронному будинку у Парижі, в галереї Centquatre. Це місце відкрите для самовираження різного роду творчих особистостей зі світу музики, театру, танцю. Художник малював інсталяцію в своїй уяві як «сталеве море металевих джун». При створенні твору диски були вручну зшиті дротом в штучний ландшафт, площа якого становить близько 500 кв.м., а потім накинута поверх надувних пагорбів (рис. 4).

Засоби художнього проектування сприяють впорядкуванню міських територій та нівелюванню негативного впливу антропогенного міського середовища на психіку людини. Роль всього того, що оточує сучасну людину, виявляється в насиченні територій міста яскравими, динамічними компонентами. Вони надають просторам не тільки функціональності, а й живописності, кольорової виразності та скульптурності, що притаманні художнім творам.

Рис.3. Інсталяція Бенксі на виставці художників стріт-арту.

Рис.4. Інсталяція «Земля відходів», художник Елісон Морін.

Список використаної літератури:

1. Даниленко В.Я. Основи дизайну: Навчальний посібник. – К.: Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – 92 с.
2. Забелина Е.В. Поиск новых форм в ландшафтной архитектуре / Забелина Е/В/ Учебное пособие – М.: Архитектура-С, 2005. – 160 с.
3. Основи дизайну архітектурного середовища: Підручник / Тімохін В. О., Шибек Н. М., Малік Т. В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 400 с.
4. Стародубцева Л.В. Архітектура постмодернізму: Історія. Теорія. Практика: Посібник для студ. арх. спец. вищих навч. закл. – К.: Спалах, 1998. – 207 с.
5. Розенблюм Е. Художник в дизайне. Опыт работы Центр. учеб.-эксперимент. студии худож. проектирования на Сенеже. Предисл. Л. Ждановой. М., «Искусство», 1974. – 176 с.
6. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование. Основы теории (средовой подход): Учебник / В.Т. Шимко, 2-е изд. – М.: «Архитектура-С», 2009. – 408 с.
7. <http://www.numen.eu/installations/field-2/zagreb/>
8. <http://newsinphoto.ru/iskusstvo/mercayushhie-dyuny-iz-65-tysyach-staryx-sd-diskov/>

Ткачева В.В.

кандидат технических наук,

доцент кафедры

«Системного анализа и моделирования

в теплогазоснабжении»

ГВУЗ «Приднепровская государственная

академия строительства и архитектуры».

РАСЧЕТ ТЕПЛООВОГО И ГИДРАВЛИЧЕСКОГО РЕЖИМОВ ТРУБЧАТОГО ГАЗОВОГО НАГРЕВАТЕЛЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КВАЗИДВУМЕРНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ

Надежность является одним из приоритетных показателей, учитываемых на этапах проектирования, реконструкции и эксплуатации трубчатых газовых нагревателей (рис.1).

В настоящее время существует целый ряд нерешенных задач повышения надежности трубчатых газовых нагревателей (ТГН). Причиной различных дефектов ТГН является перегрев поверхности трубы нагревателя, при котором могут возникать деформации и прогары стенок. Эти процессы возникают в линейной части жаровых труб от высоких температур газов внутри трубы. Как показали экспериментальные исследования ТГН, большие перепады имеют температуры по периметру наружной поверхности трубы нагревателя.

Для повышения эффективности проектных решений и качества функционирования трубчатых газовых нагревателей, для расчетов целесообразно использовать квазидвумерную математическую модель [1, с. 192; 2, с. 214], разработанную на основе экспериментальных данных [4, с. 278].

Авторами [1, с. 192] было предложено учесть зависимость температуры на внутренней и наружной поверхностях нагревателя не только от координаты длины участка, но и от угловой координаты:

$$T_{wi} = T_{wi}(x, \varphi) \quad T_{wo} = T_{wo}(x, \varphi) \quad (1)$$

где: φ – угловая координата поверхности нагревателя, T_{wi} – абсолютная температура внутренней поверхности нагревателя, T_{wo} – абсолютная температура наруж-

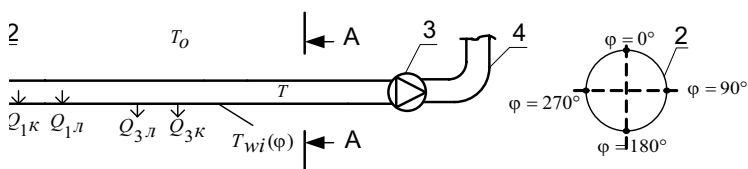

Рис.1. Принципиальная схема трубчатого газового нагревателя

1 – pelletная горелка; 2 – трубчатая часть нагревателя; 3 – вытяжной вентилятор;

4 – патрубок удаления отработанных продуктов сгорания

ной поверхности нагревателя.

Квазидвумерная математическая модель содержит уравнения теплообмена и уравнения движения, которые представлены в виде:

Уравнения теплообмена

$$dQ_{1Л} = \frac{D}{2} c_0 \int_0^{2\pi} \varepsilon_1 [T^4 - T_{wi}^4(x, \varphi)] d\varphi \quad (2)$$

$$dQ_{1К} = \frac{D}{2} \int_0^{2\pi} \alpha_1 [T - T_{wi}(x, \varphi)] d\varphi dx \quad (3)$$

$$dQ_{3Л} = \frac{D}{2} c_0 \int_0^{2\pi} \varepsilon_2 [T_{wo}^4(x, \varphi) - T_o^4] d\varphi dx 10^{(-8)} \quad (4)$$

$$dQ_{3К} = \frac{D}{2} \int_0^{2\pi} \alpha_2 [T_{wo}(x, \varphi) - T_o] d\varphi dx \quad (5)$$

$$dQ_2 = \frac{D}{2} \frac{\lambda}{\delta} \int_0^{2\pi} [T_{wi}(x, \varphi) - T_{wo}(x, \varphi)] d\varphi dx \quad (6)$$

$$dQ_{1К} + dQ_{1Л} = dQ_2 = dQ_{3К} + dQ_{3Л} \quad (7)$$

$$d(\rho w F C_p T) = -dQ_1 + dQ_0, \text{ при } 0 < x \leq L_f \quad (8)$$

$$dQ_0 / dx = Q_0 / S_f 2\pi \cdot y_f(x), \text{ при } 0 < x \leq L_f \quad (9)$$

Уравнения движения

$$dp = -\Lambda \cdot dx / D \cdot \rho \frac{w^2}{2} + dh \cdot (\rho_a - \rho) \cdot g \quad (10)$$

$$d\rho = (d\rho - \rho R dT) / RT \quad (11)$$

$$dw = (-\rho w dF - w F d\rho) / \rho F \quad (12)$$

где dQ_1 – тепловой поток, передаваемый от газовой смеси к трубе; $dQ_{1Л}$ – тепловой поток, передаваемый излучением от газовой смеси к трубе; $dQ_{1К}$ – тепловой поток, передаваемый конвекцией от газовой смеси к трубе; dQ_2 – тепловой поток, передаваемый теплопроводностью через стенку трубы; $dQ_{3Л}$ – тепловой поток, передаваемый излучением от стенки трубы в окружающее пространство; $dQ_{3К}$ – тепловой поток, передаваемый конвекцией от стенки трубы в окружающее пространство; α_1 – коэффициент теплоотдачи от потока газовой смеси к стенке нагревателя; α_2 – коэффициент теплоотдачи от наружной стенки в окружающее пространство; T – температура газовой смеси; x – линейная координата поверхности нагревателя; γ, δ – соответственно коэффициент теплопроводности материала стенки, толщина; D – наружный диаметр нагревателя; c_p – изобарная теплоемкость газовой смеси; ε_1 – эффективная степень черноты при излучении газовой среды на внутреннюю стенку трубы; ε_2 – эффективная степень черноты материала наружной поверхности нагревателя; Q_0 – общий тепловой поток от сгорания горючего газа в горелке; L_f – общая длина газового факела,

S_f – площадь поверхности факела, y_f – радиус фронта горения; ρ – плотность газозвушной смеси; w – средняя линейная скорость движения газозвушной смеси по излучающей трубе; F – площадь поперечного сечения трубы; P, T – абсолютные давление и температура газозвушной смеси в данном сечении излучающей трубы; R – газовая постоянная, зависящая от состава газозвушной смеси после полного сгорания горючего газа; dp – перепад давления газозвушной смеси на участке длиной dx ; Λ – коэффициент трения.

По результатам экспериментальных исследований в зависимости (1) можно выделить совокупность параметров, влияющих на распределение температур по периметру нагревателя за счет конвективного движения и представить в следующем виде:

$$\theta_{wi} = \theta(\varphi, Gr, Re) \tag{13}$$

где: θ_{wi} – относительная температура внутренней поверхности нагревателя,

Таблица 1

Результаты расчета задачи распределения температуры по периметру нагревателя

Длина нагревателя, l, м	Температуры по периметру нагревателя, °C		
	при $\varphi=0^\circ$	при $\varphi=90^\circ$	при $\varphi=180^\circ$
0,5	175	155	145
1	340	300	282
1,5	467	412	388
2	385	339	319
2,5	320	282	265
3	275	242	228
3,5	241	212	200
4	214	189	178
4,5	192	170	160
5	175	154	145
5,5	159	140	132
6	146	129	121
6,5	135	119	112
7	124	110	103
7,5	116	102	96
8	108	95	90
8,5	100	88	83
9	94	83	78
9,5	88	77	73
10	83	73	69
10,5	78	69	65
11	74	65	61
11,5	70	61	58
12	66	58	55

$$\theta_{wi} = \frac{T_{wi}(\varphi)}{T_{wi_{cp}}} \quad (14)$$

Учет факторов (13) можно представить эмпирическим путем, например, общая функциональная зависимость между физическими величинами может иметь вид:

$$\theta_{wi} = k_{Gr} \cdot k_{Re} \cdot \theta_{wi}(\varphi) \quad (15)$$

После преобразования уравнения (15), например, можно получить соотношение вида:

$$\theta_{wi} = [1,06 - 0,038 \varphi] \cdot 1,07 \cdot Gr^{-0,03} \cdot 0,99 \cdot Re^{-0,005} \quad (16)$$

В представленных формулах приняты следующие обозначения: k_{Gr} – коэффициент влияния числа Грасгофа, k_{Re} – коэффициент влияния числа Рейнольдса.

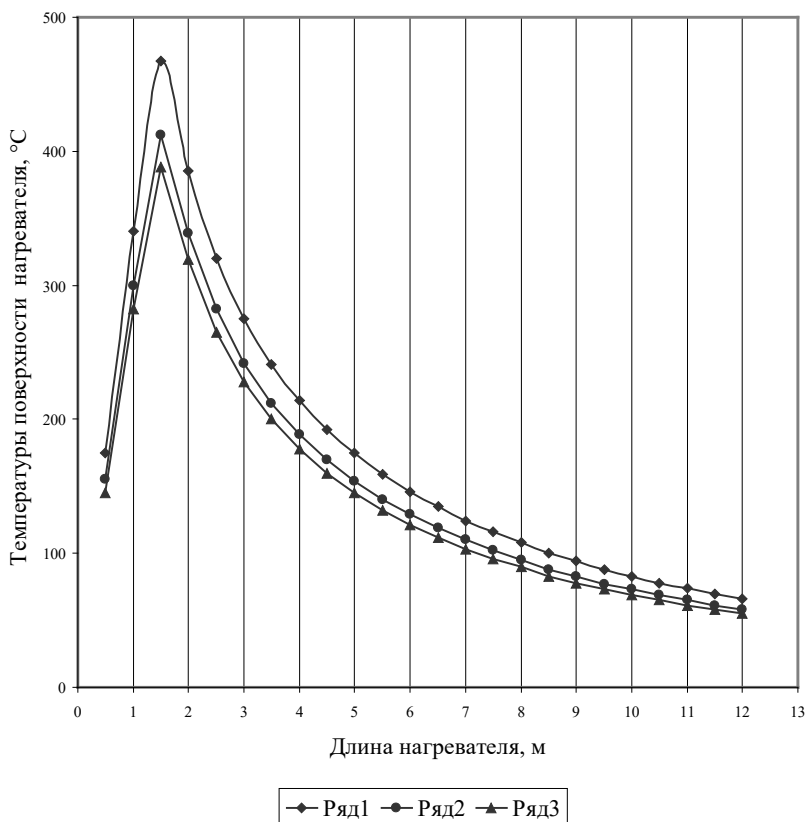

Рис.2. График распределения температуры поверхности нагревателя по его периметру:
 Ряд 1 – температуры поверхности нагревателя при $\varphi = 0^\circ$
 Ряд 2 – температуры поверхности нагревателя при $\varphi = 90^\circ$
 Ряд 3 – температуры поверхности нагревателя при $\varphi = 180^\circ$

Для проведения расчета необходимо знать только температуру газозвдушной смеси T_{wiscp} , которая определяется из условия баланса тепла (7) на каждом шаге интегрирования.

Такой расчет можно произвести с помощью алгоритма [3, с. 59], модификация которого позволяет учесть факторы влияния распределения температур не только по линейной, но и по угловой координатам поверхности нагревателя. В соответствующих пунктах программы необходимо рассчитать суммарные конвективные и лучистые составляющие теплового потока по периметру нагревателя. Для этого необходимо, условно, разделить нагреватель по периметру на 4 равных части.

В качестве примера покажем решение задачи расчета линейного нагревателя с учетом распределения температуры по его периметру.

Разработанный алгоритм решения задачи теплового и гидравлического расчета нагревателя при известных начальных параметрах позволяет получать данные о влиянии распределения температур по угловой координате поверхности нагревателя на его тепловые и гидравлические характеристики.

Выводы. На основании разработанной квазидвумерной математической модели трубчатого газового нагревателя экспериментально получена зависимость, которая описывает влияние угловой координаты на распределение температур по периметру трубчатого нагревателя и сформулирована задача расчета теплового и гидравлического режима работы нагревателей.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ

1. Ткачева В.В. Квазидвумерная математическая модель теплового и гидравлического режимов трубчатого газового нагревателя / В. В. Ткачова, В. Ф. Иродов // Строительство, материаловедение, машиностроение: Сб. науч. трудов. – Дніпропетровськ: ДВНЗ ПДАБтаА, 2015. – Вып. 84. – С. 192–196.
2. Иродов В.Ф. Еволюційний пошук рішень задач системного аналізу у тепlopостачанні з трубчастими газовими нагрівачами / В. Ф. Иродов, В. В. Ткачова, Г. Я. Черномо-рець // Математичне та програмне забезпечення інтелектуальних систем. МРZIS 2015. – Дніпропетровськ: ДНУ ім. О.Гончара. – 2015. – С. 214-217.
3. Дудкин К. В. Трубчатые газовые нагреватели для теплоснабжения в сельской местности / К. В. Дудкин, В. В. Ткачева, В. Ф. Иродов; LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 156 с.
4. Ткачова В.В. Індуктивне моделювання трубчастого газового нагрівача та палника на пелетах / В. В. Ткачова, Р. В. Барсук // Строительство, материаловедение, машиностроение: Сб. науч. трудов. – Дніпропетровськ: ДВНЗ ПДАБтаА, 2014. – Вып. 78. – С. 275–281.

Беляєва Н. В.

старший науковий співробітник,

доктор медичних наук,

Державна установа

«Національний науковий центр радіаційної медицини

Національної академії медичних наук України», Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИРКУЛЮЮЧИХ ЕНДОТЕЛІАЛЬНИХ КЛІТИН-ПОПЕРЕДНИКІВ ПРИ ІШЕМІЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ В ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ВПЛИВУ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ

Ключові слова: ендотеліальні клітини-попередники, ішемічна хвороба серця, іонізуюче випромінювання, Чорнобиль.

Вступ. Ендотеліальна дисфункція вважається одним з основних факторів розвитку ішемічної хвороби серця (ІХС). Циркулюючі ендотеліальні клітини-попередники (ЕКП) відіграють вагомую роль у підтримці структурної та функціональної цілісності судинної мережі. Кістковий мозок (КМ) є основним джерелом ЕКП. Кількість і функції ЕКП тісно пов'язаними з чисельністю і функціональним станом гемопоетичних стовбурових клітин (СК) КМ. Існують деякі невідповідності, а часом і протиріччя між результатами досліджень ідентифікації, рівня, функцій і взаємозв'язків ЕКП. Вплив іонізуючого випромінювання (ІВ) на статус ЕКП і ендогенну мобілізацію з КМ остаточно невідомі. Рівень ЕКП, а також місце і їх роль в патогенезі ІХС в осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, недостатньо вивчені. У зв'язку з цим метою даного дослідження було – встановити потенційне значення рівня циркулюючих ЕКП при ІХС в осіб, які зазнали впливу ІВ в результаті аварії на ЧАЕС.

Матеріал і методи. ЕКП були ідентифіковані як CD45dim/CD14-/CD34+/CD31+ клітини і визначені кількісно за допомогою проточної цитометрії серед мононуклеарів периферичної крові (ПК) 72 чоловіків хворих на ІХС: 39 опромінених в діапазоні доз до 50 сЗв при виконанні робіт з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС в 1986-87 рр. – група учасників ЛНА (середній вік: $65,00 \pm 7,3$ років); 20 мешканців зони посиленого радіаційного контролю (ЗПРК), де розрахована ефективна еквівалентна доза опромінення людини (з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів) перевищує 0,5 мЗв за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період (середній вік: $66,00 \pm 9,3$ років), та 13 мешканців міста Києва без впливу ІВ в анамнезі віком $66,8 \pm 9,6$ років (група порівняння). Статистичну обробку даних проводили з використанням програмного продукту Statistica 8.0. Результати виражали у вигляді математичного очікування (М), середньоквадратичного відхилення (SD). Достовірність відмінностей показників оцінювали за U-критерієм Манна-Уїтні. З метою оцінки статистичного взаємозв'язку ознак використовували кореляційний аналіз Спірмена. Значення $p < 0,05$ вважали статистично значущим.

Результати та їх обговорення. Досліджені ІХС пацієнти істотно не розрізнялися за віком, тяжкості клінічних проявів захворювання і клініко-лабораторними показ-

никами. Аналіз даних за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показав, що, незважаючи на те, що середнє значення рівня циркулюючих CD45dim/CD14-/CD34+ СК в групі учасників ЛНА з ІХС було вище, а рівень CD45dim/CD14-/CD34+/CD31+ ЕКП – істотно нижче, ніж в інших групах, значущі міжгрупові відмінності не мали місця ($p > 0,05$). Статистичні показники представництва вказаних циркулюючих СК і ЕКП в осіб, які зазнали впливу ІВ, відрізнялися від показників у групі порівняння більшими значеннями середньоквадратичних відхилень, котрі є класичними індикаторами мінливості. Отримані нами дані узгоджуються з результатами раніше опублікованих досліджень, в яких продемонстровано знижені рівні ЕКП в ПК у ІХС хворих [1], великі значення характеристик розкиду числа циркулюючих CD31+ ЕКП [2]. При цьому не можна виключати ймовірні збої у функціонуванні системи кровотворення в частині чисельності цих клітин в кістковомозкової ніші, їх ендогенної мобілізації з КМ внаслідок дії радіаційного фактору. Описано феномен виснаження продукції ЕКП при впливі ІВ, який отримав назву «турбулентного» гемопоезу. Для нього типовими є періодичні коливання концентрації в крові прогеніторних клітин і популяцій, які перебувають на різних рівнях зрілості [3]. Останні публікації свідчать про диференційований, асоційований з характеристиками дозового навантаження вплив ІВ на популяцію СК та кровотворну нішу [4]. Математична модель лімфоцитарного контролю розміру пулу стовбурових і прогеніторних клітин, що була розроблена нами, також може бути ймовірним поясненням кількісних змін ЕКП в осіб, які зазнали впливу ІВ [5]. Серцево-судинні фактори ризику (ФР) сприяють розвитку ІХС. Кількість циркулюючих ЕКП, як правило, зворотне корелює з серцево-судинними ФР і має значення для прогнозу кардіоваскулярних подій незалежно від традиційних і нетрадиційних ФР [6]. Ми перевірили цю гіпотезу, провівши погруповий кореляційний аналіз між віком, наявністю супутніх захворювань – гіпертонічної хвороби, цукрового діабету, «історії інфаркту міокарда», сімейного анамнезу ІХС, куріння в даний час, рівнем загального холестерину і представництвом ЕКП в ПК. Статистичні взаємозв'язки між вказаними ФР і рівнями ЕКП за групами ІХС пацієнтів встановити не вдалося. Це означає, що в більшості випадків у досліджених ІХС пацієнтів, що мають вивчені ФР, зміна кількості циркулюючих ЕКП не відбувається. За вихідними рівнями ФР, що беруться до уваги, і CD31+ ЕКП виділити серед хворих тих, у кого захворювання може прогресувати, і тих, кому прогрес не загрожує, використовуючи вивчені ФР і рівні циркулюючих CD31+ ЕКП в якості предикторів, важко.

Висновок. Результати дослідження свідчать про зміну кількісного складу циркулюючої субпопуляції CD34+ клітин у опромінених хворих на ІХС, однак цей факт потребує подальшого вивчення. Отримана нами картина ускладнює визначення потенційного значення рівня CD31+ ЕКП при ІХС в осіб, які зазнали впливу ІВ, і створює умови невизначеності подальшого розвитку захворювання при несприятливому збігу обставин. Необхідні подальші перспективні дослідження для того, щоб оцінити, чи може рівень циркулюючих CD31+ ЕКП служити цінним біологічним маркером в діагностиці ІХС і в рішенні стратифікації ІХС хворих, які зізналися впливу ІВ, до груп ризику по відношенню до імовірним майбутнім наслідків.

Література

1. Иванова В. М. Количественные и качественные изменения циркулирующих в крови клеток-предшественников эндотелиоцитов у больных с гиперхолесте-

- ринемией / В. М. Иванова, С. И. Костин, И. М. Попович [и др.] // Кардиология, 2010. – №12 (том 50). – С. 27-31.
2. Ge Y. Relation of distinct CD31 cell populations with cardiovascular risk / Y. Ge, S. Cheng, M. Larson [et al.] // J. Am. Coll. Cardiol., 2012. – Vol.59(13). – E1646-E1646.
 3. Flidner Th. M. Hematopoietic cell renewal system: mechanism of coping and failing after chronic exposure to ionizing radiation / Th. M. Flidner, D. M. Graessle // Radiat. Environ. Biophys. 2008. – Vol. 47(1). – P. 63-69.
 4. Mendonca M. S. Differential mechanisms of x-ray-induced cell death in human endothelial progenitor cells isolated from cord blood and adults / M. S. Mendonca, H. Chin-Sinex, R. Dhaemers [et al.] // Radiat. Res. – 2011. – Vol. 176(2). – P. 208-216.
 5. Беляева Н. В. Біологічні ефекти впливу опромінення на стовбурові клітини та їх фенотипові прояви в осіб, які зазнали радіаційного впливу // Н. В. Беляєва, Ю. М. Беляєв, В. Г. Бебешко [та інш.] // Медичні наслідки Чорнобильської катастрофи: 1986-2011 / за ред. А. М. Сердюка, В. Г. Бебешка, Д. А. Базики. – Тернопіль: ТДМУ, 2011. – С. 493-506.
 6. Bakogiannis C. Circulating endothelial progenitor cells as biomarkers for prediction of cardiovascular outcomes / C. Bakogiannis, D. Tousoulis, E. Androulakis [et al.] // Curr. Med., 2012. – Vol. 19(16). – P. 2597-2604.

Присталов І. К.

кандидат мистецтвознавства,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ТА НАДІЙНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА

Ключові слова: емоційна стійкість, надійність, музично-виконавська діяльність, чинники формування.

Key words: emotional stability, musical and performing activities, factors of formation.

У сучасній психолого-педагогічній та мистецтвознавчій науці все частіше говорять про емоційну стійкість як властивість особистості, яка забезпечує високо-ефективну музично-виконавську діяльність і цілеспрямовану поведінку музиканта в умовах концертного стресу. Існує цілий ряд визначень емоційної стійкості. Приведемо деякі з них.

Емоційна стійкість – це властивість, якість або здатність особистості, що характеризує темперамент [5]; властивість особистості, що сприяє успішному здійсненню діяльності і характеризується не зменшенням, а збільшенням працездатності в напруженій обстановці [1]; несприйнятливність нервової системи до неприємних вражень; ступінь вольового володіння особи своїми емоціями, здатність долати стан зайвого емоційного збудження [2]; надійне виконання складного завдання; оптимальне поєднання емоційних, вольових, інтелектуальних, мотиваційних, моральних, психофізіологічних і музичних здібностей [4; 5; 6].

Таким чином, підсумовуючи усе вище визначене, більшість дослідників під емоційною стійкістю розуміють властивість або якість особистості, що сприяє високій продуктивній напруженій професійній діяльності. Зокрема відзначається співіснування у визначенні емоційної стійкості різних поглядів. Неоднозначність насамперед проявляється в тому, що більшість дослідників вживають поняття емоційної стійкості для визначення функціональної стійкості людини в напружених умовах, а деякі з них поряд з цим включають в його зміст термін «стійкість емоцій», який по суті своїй означає деяку сталість емоційних переживань людини, його схильність до переживання. Отже, аналіз наукової літератури виявив, що однозначного розуміння природи цього феномена не існує.

На нашу думку, емоційна стійкість студента-музиканта – це системна якість особистості, що набувається індивідом і проявляється в напруженій музичній діяльності, емоційні механізми якої отримують свою визначеність у структурі саморегуляції. Оскільки ці механізми містять пристосувальний ефект, виступаючи в динамічній єдності стосовно успіху досягнення творчої мети, то емоційна стійкість може бути представлена як цілісний процес емоційної саморегуляції напруженої музично-виконавської діяльності.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити основні зовнішні і внутрішні групи чинників виникнення і особливостей прояву емоційної стійкості студентів-музикантів [4; 6; 7].

До зовнішніх чинників, що викликають негативні емоційні стани і дезорганізують діяльність людини, а також виключають можливість адекватної поведінки, відносять ті, які можуть бути охарактеризовані як об'єктивно існуючі. Серед них: екстремальні або напружені умови, що позначаються як «надзвичайні подразники», «стресори», «емоційні ситуації» і тому подібне.

До внутрішніх – ті, що поєднані з суб'єктивним переживанням активності індивіда, і не є абсолютно точною дзеркальною копією об'єктивної дійсності.

Дослідженнями В. І. Петрушина було встановлено, що емоції, стаючи надмірними, можуть викликати зниження рівня виконавської діяльності [4].

Під час концертних виступів музиканти більшу частину своїх нервових сил витрачають на подолання естрадного хвилювання; тому, показуючи високий рівень виконавської майстерності, в умовах концертних виступів нерідко виступають нижче своїх можливостей.

Концертна діяльність супроводжується цілою низкою умовних подразників (присутність слухачів, журі, викладачів), які ведуть до зміни в психічному стані музиканта, які в умовах звичайної репетиції відзначаються вкрай рідко, що може істотно відбитися на динаміці розвитку ситуаційної емоційної стійкості.

Аналіз стану досліджуваного питання показав, що виконавська діяльність як вид специфічної діяльності характеризується такими компонентами, як мета, завдання, засоби досягнення мети, мотиви. При цьому відносини між цими компонентами є мінливими та можуть змінюватися.

Таким чином, з огляду на думки науковців та музикантів, психічна надійність виступів молодих музикантів обумовлена високим рівнем розвитку їхньої уваги, музичного мислення, мотивації, вольових зусиль, здатності до саморегуляції, рефлексії, почуття часу [4].

Підвищена емоційна напруженість виконавської діяльності пред'являє ряд вимог до особистісно-типологічних особливостей музикантів, і особлива увага приділяється саме темпераменту [3].

Сучасні дослідники визнають темперамент фактором, який багато в чому визначає успішність музичної діяльності, властивості якого роблять значний вплив на динаміку емоційних станів, в тому числі і на стан ситуаційної емоційної стійкості.

Особливо значимими факторами, пов'язаними з формуванням емоційної стійкості, науковці виділяють тривожність, невротизм.

Таким чином, слід припустити, що дослідження щодо формування емоційної стійкості в залежності від індивідуально-типологічних особливостей дозволить визначити методіку емоційно-психологічної підготовки молодих музикантів, що в цілому позитивно позначиться на ефективності їх музично-виконавської діяльності.

Загальновідомим є факт того, що воно відноситься до складних видів діяльності, так як в ній поєднуються високі вимоги до музичних, психомоторних, творчих здібностей і якостей виконавця.

Великий Ф. І. Шаляпін зазначав, що надійність в концертному виступі є одним з основних умов професійної успішності музиканта-виконавця. Неодмінний

фактор успішного виступу музиканта – надійність. Проблема надійності в концертному виступі найбільш повно досліджена Ю. А. Цагареллі на виборці студентів консерваторії.

Ю. А. Цагареллі в структуру надійності в концертному виступі включає наступні компоненти: саморегуляція (енергія), стійкість (простір), стабільність (час), підготовленість (інформація).

Кожен компонент містить кілька складових, а в цілому вони забезпечують безпомилковість виконання концертної програми. На нашу думку, визначення надійності Ю.А. Цагареллі [7], представляється найбільш вірним: «надійність в концертному виступі – це властивість музиканта-виконавця безпомилково стійко і з необхідною точністю виконувати музичні твори в умовах концертного виступу». Проаналізуємо зміст компонентів цієї структури.

Саморегуляція – компонент надійності, пов'язаний з впливом на процес виконання музики як самим виконавцем, так і через вказівки педагога в процесі репетиційної роботи. Ю.А. Цагареллі [7] в структуру саморегуляції включає такі компоненти як «самооцінка», «самоконтроль», «самокорекція», «самонастройка».

Самооцінка є джерелом інформації про якість музичного виконання. Від адекватності самооцінки залежить ефективність здійсненого музикантом процесів самоконтролю і самокорекції. Людина може адекватно оцінювати власні якості, самооцінка може бути неадекватною з різних причин. Наприклад, неадекватна самооцінка може формуватися у музиканта в зв'язку з недостатністю його музично-виконавського досвіду [8], неповнотою інформації про критерії оцінки, під впливом емоційного фактора та інше.

Результати дослідження самооцінки студентів вишів культури та мистецтв виявили наступне: завищена самооцінка у першокурсників майже втричі частіше зустрічається, ніж у студентів старших курсів.

В експерименті виявлено, що самооцінка залежить від еталону, який вибирає студент для оцінки своєї музично-виконавської діяльності. Таким еталоном можуть бути виступи однокурсників, студентів старших курсів або виступи кращих музикантів-виконавців, визнаних майстрів музично-виконавського мистецтва. Така орієнтація на приклади кращих музикантів-виконавців сприяє формуванню адекватної самооцінки.

Самоконтроль в музичному виконавстві пов'язаний з умінням «слухати себе». Самоконтроль рухових дій здійснюється по каналах прямого і зворотного зв'язку. Канал прямого зв'язку передає сигнал з «Виходу» самоконтролю і приймається рішення про саморегуляцію. Результатом самоконтролю є зворотний зв'язок, оскільки музикант перевіряє виконання дій відповідно з наявним еталоном. Еталоном виконання цілісної інтерпретації твору є створення музичного образу твору. Ю.А. Цагареллі вважає [7], що створення музичного образу твору відповідає категорії «діяльність». Музичний образ створюється в процесі роботи над фрагментами музичного твору, саме на цьому етапі він є еталоном, відповідає категорії «дія».

Виконання окремих звуків і штрихів є еталоном на рівні виконання операційних дій. Вибір неправильних еталонів в період роботи над музичним твором веде до отримання неякісних результатів. Отже, мета – створення симультанного музичного образу твору – не буде досягнута. Для досягнення цілісного надійно-

го результату варто забезпечити надійність на всіх рівнях структури діяльності музиканта-виконавця.

Самокорекція може здійснюватися у виконанні діяльності, дій і операцій. Про саморегуляцію можна судити по вмінням музиканта усувати різні виконавські помилки в процесі ознайомлення з твором. Наприклад, під час повторів аналогічного фрагменту музикант може врахувати і виправити свої помилки і погрішності, допущені раніше.

Самонастройка (психологічна готовність до публічного виступу). За визначенням Ю.А. Цагареллі [7, с. 209], це «процес саморегуляції психічних станів, емоцій і почуттів, пов'язаних з концертним виконанням. Підсумком процесу самонастроювання є психоемоційна готовність до концертного виступу». Саме психологічній готовності музиканта до публічного виступу приділяється найбільша увага в спеціальній науковій літературі. Найчастіше проблема психологічної готовності в цих роботах ототожнюється з проблемою надійності в концертному виступі (Г.М. Коган; О. Д. Алексєєв; В. І. Петрушин та ін.), проте вони більшою мірою присвячені висвітленню методичних аспектів перед-концертної підготовки музикантів.

Перед-концертний стан музикантів-виконавців аналогічний передстартовому стану спортсменів, визначених А. Ц. Пуні: стартовою лихоманкою, бойовому збудженню і апатії.

Психологічними симптомами «стартової лихоманки» виступають хвилювання, нестійкий настрій, неухважність, метушливість.

У стані бойової готовності спостерігається оптимальний рівень фізіологічних процесів. Психологічними проявами стають легке напружене очікування виступу, економія сил, зосередження і уявне продумування музично-виконавської діяльності на сцені. Стан стартовою апатії проявляється в інертності, апатії, загальмованості дій.

Зокрема музикант і психолог А. Л. Готсдінер виділяє п'ять фаз естрадного хвилювання. Перша фаза – перед-концертний стан, починаючи з моменту уявлення про майбутній виступ; друга фаза – безпосередньо перед-концертний стан; третя фаза – проміжок між оголошенням зі сцени прізвища виступаючого і початком виконання концертної програми; четверта фаза – початок виконання і саморегуляція психічного стану; п'ята фаза – стан після концерту.

Стабільність музиканта-виконавця проявляється в стійкості відтворюваності безпомилкової музично-виконавської діяльності. Стабільність можна розділити на ситуативну і індивідуально-типологічну.

Критерієм ситуативної стабільності є безпомилковість виконання конкретної концертної програми. Індивідуально-типологічна стабільність визначається середньоарифметичною величиною безпомилковості ряду концертних виступів.

Підготовленість музиканта до виконавської діяльності є однією з важливих складових у структурі надійності. Аналізуючи даний компонент, можна зазначити, що підготовленість може розглядатися на декількох рівнях: на макрорівні – загально-професійна підготовленість, яка здійснюється тривалий час і систематично.

На мезорівні – підготовленість до виконавської діяльності: готовність виконавчих дій (розумових, сенсорних, рухових), об'єднаних в цілісну систему – готовність певної концертної програми.

На мікрорівні – підготовленість музиканта до даного концертного виступу. Цей рівень пов'язаний з мобілізаційною готовністю до виконання концертної програми, психоемоційним настроєм на будущий виступ.

Ю.А Цагареллі в підготовленості виокремлює рівень самоорганізації. На нашу думку, загальна професійна підготовленість забезпечує якісне і своєчасне рішення професійних задач. В цьому випадку підготовка концертних програм є засобом досягнення цієї мети.

Слід уточнити, що структура загальної професійної підготовки включатиме ті вміння і навички, які музикант засвоїв на рівні свого професійного розвитку. Так, підготовленість учня музичної школи буде характеризуватися набором умінь і якостей, які він засвоїв в процесі навчання на цьому освітньому рівні; підготовленість музиканта-виконавця професійного рівня буде характеризуватися більш складним набором умінь, навичок і якостей. Стійкі і фундаментальні професійні знання, вміння, навички на рівні професійної підготовленості дозволяють музиканту вивчити, як зазначає С. І. Савшинський, концертний твір у стислі строки.

Наприклад, видатний піаніст С. Ріхтер міг вивчити нову програму до свого виступу за два-три дні; Ф. Ліст – виконати в концерті певні твори, лише переглянувши їх перед виступом.

Якщо ж готовність концертної програми буде займати більш високий щабель, то загальна професійна підготовка стане допоміжним засобом для досягнення цієї мети. Так, в репетиційний період підготовки концертної програми процес навчання слід будувати по принципу формування нових знань, умінь і навичок, враховуючи індивідуальні особливості музиканта. В результаті розширяється спектр загальної професійної підготовленості студентів-музикантів.

Таким чином, структура надійності в концертному виступі складається з: саморегуляції, стабільності, готовності, самооцінки, самоконтролю, самокорекції, самонастройки (психологічна установка), емоційної стійкості, стійкості уваги, відтворюваності потрібного результату, загальної професійної підготовленості, готовності концертної програми, безпомилковості виконання концертної програми

Література

1. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. – Казань: КГУ, 1969. – 279 с.
2. Небылицин В. Д. Основные свойства нервной системы человека как нейрофизиологическая основа индивидуальности // Естественнонаучные основы психологии. – М.: Педагогика, 1978. – С. 295.-336.
3. Павлов И.П. Собрание сочинений. – Т. 3. – книга 1-2. – М.-Л.: АН СССР, 1951.
4. Петрушин В. И. Музыкальная психология: [учеб. пособ. для вузов]. – 3-е изд. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2009. – 400 с. – (Gaudeamus).
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – М.: Педагогика, 1989. – 345 с.
6. Теплов Б. М. Психофизиология индивидуальных различий // Психология и психофизиология индивидуальных различий». – М.-Воронеж, 1998. – С. 223-275.
7. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учеб. пособие. – СПб.: Композитор-Санкт-Петербург, 2008. – 368 с
8. Юнг К. Психологические типы. – М., 1992. – 89 с.

Literature

1. Klimov E. A. Individual style of activity depending on typological properties of the nervous system / E. A. Klimov. – Kazan: KSU, 1969. – 279 S.
2. Nebylitsin V. D. the Basic properties of the human nervous system as the neurophysiological basis of personality / V. D. Nebylitsin // scientific basis of psychology. – M.: Pedagogika, 1978. – S. 295.-336.
3. I. P. Pavlov, collected works / I. P. Pavlov. – Vol. 3. – book 1-2. – M.-L.: an SSSR, 1951.
4. Petrushin V. I., Musical psychology: [a textbook. manual. for high schools] / V. I. Petrushin. – 3rd ed. – M.: Academic Project, Gaudeamus, 2009. – 400 S. – (Gaudeamus).
5. Rubinstein S. L. Fundamentals of General psychology / S. L. Rubinstein. – M.: Pedagogika, 1989. – 345 p.
6. Teplov B. M. the Psychophysiology of individual differences / B. M. Teplov, Psychology and psychophysiology of individual differences». – Moscow-Voronezh, 1998. – P. 223-275.
7. Tsagarelli Yu.A. Psihologiya muzyikalno-ispolnitelskoy deyatelnosti: ucheb. posobie / Yu. A. Tsagarelli. – SPb.: Kompozitor-Sankt-Peterburg, 2008. – 368 s
8. K. Jung, Psychological types / Jung. (1992). – 89 S.

ВИКОНАВСЬКА КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ РОЗГЛЯДУ З ПОЗИЦІЙ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Ключові слова: творчий компонент, хормейстр, диригентська діяльність, виконавська культура.

Keywords: creative component, choirmaster, conductor activity, performance culture

Хорове мистецтво, творчість хорового диригента в умовах ХХІ ст. цілеспрямовуються надто суперечливими орієнтирами, особливою приреченістю митця на вияв творчої індивідуальності, Це знаходить свій прояв у різних аспектах культурно-мистецької діяльності і зокрема у виконавській культурі хорового диригента.

Аналіз літератури з питань виконавської культури надав змогу виокремити та обґрунтувати сутність двох підходів до її формування, що слід розглядати на основі двох взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів. Перший компонент зумовлений рівнем діяльності, яка має репродуктивний, реконструктивний і творчий характер, що реалізується в якісній характеристиці рівня діяльності. Ця концепція знайшла достатньо ґрунтовне висвітлення в науковій літературі (Л. Безбородова, Г. Макаренко, Т. Островська, Л. Лезіна, С. Казачков П. Ковалик, К. Птиця, О. Шреєр-Ткаченко). Другий компонент має суттєвий вплив на запропоновані (репродуктивний, реконструктивний і творчий) рівні діяльності і пов'язаний з комплексом особистісних особливостей індивіда (з якостями, здібностями особистості як суб'єкта творчої діяльності), його потребами, мотивами, інтересами, знаннями, вміннями, навичками, самосвідомістю, емоціями і почуттями властивих творчої особистості, що в результаті характеризує творчий потенціал діяча культури.

Аналіз дефініцій (творчість, творчий потенціал, творчі здібності, творчий процес, творче мислення, творча особистість, творча діяльність) дозволив обґрунтувати значущість їхнього самостійного застосування, створити деякі складові їх класифікації. Новим шаблоном до проблеми творчості став її розгляд через різноманітні види діяльності. Однією із особливостей дослідження останніх десятиліть ХХ ст. – безумовний пріоритет у них визначення феномену творчості в діяльності особистості. Відповідно зазначимо, що особливий інтерес в контексті нашого дослідження викликає аналіз творчого рівня диригентської діяльності.

Диригентська діяльність хормейстера багатогранна й, як мінімум, включає музикознавчо-теоретичний, інтерпретаційно-виконавський, психолого-педагогічний та організаційно-управлінський аспекти, що має творчий прояв у вигляді органічного синтезу в процесі керування колективним музичним виконанням. Отже, диригентсько-виконавську діяльність хормейстера доцільно розглядати крізь призму цілісної системи його світогляду, поглядів на цінності мистецтва історико-стильових пріоритетів, художніх переконань, ставлення не тільки до хорового мистецтва, а й до духовних цінностей взагалі, які є стрижнем художньо-творчої орієнтації в цінностях

хорової музичної культури, в інтерпретації творів, у просвітницькій, навчальній, виховній роботі в хоровому колективі. У творчій діяльності хормейстера максимально виявляється його індивідуальність, причому в різних аспектах (як митця, педагога, організатора) розкриваються його комунікативні здібності. Конкретну спрямованість на компонент диригентської діяльності з позиції творчості демонструють нечисленні роботи (Л. Безбородова, Г. Макаренко, Т. Островська, Л. Лезіна, П. Ковалик). Так, Г. Макаренко досліджено явище трансформації загальних особливостей художньої творчості у процес диригування музичним колективом на базі вивчення типології й етапів творчого процесу, специфіки створення художнього образу й основних структурних компонентів. Дослідження відповідних способів керування колективом дало змогу виявити етапи становлення професії диригента, більш ґрунтовно проаналізувати сучасний період її розвитку [5].

Пропоноване Т. Островською дослідження диригентської діяльності як складової частини творчого процесу підготовки вчителя музики є одним з аспектів професійної підготовки фахівця. Як справедливо вважає дослідниця, вчителів музики для здійснення творчої диригентської діяльності необхідно мати хороший вокально-хоровий слух, відчуття ритму й музичну пам'ять, знати основні закони вокального мистецтва, володіти голосом, диригентським жестом, добре грати на фортепіано, уміти читати з листа, чудово знати музику різних стилів і жанрів. Крім музичних даних, диригент повинен володіти сильною волею, організаторськими здібностями, бути ентузіастом своєї справи [6].

Розглядаючи колективну виконавську діяльність з позицій комунікації Л. Лезіна представляє її як складну систему взаємодії. На її думку, диригент є організатором і комунікатором колективної музично-виконавської діяльності, виконавці – реципієнти, що ухвалюють, переробляють та повертають інформацію диригентові у вигляді зворотного зв'язку, а диригентська техніка – засіб комунікації в музично-виконавському спілкуванні між суб'єктами комунікації. Кожний музикант виконавського колективу ухвалює, переробляє й відправляє перероблену інформацію всім іншим і кожному зокрема. Ступінь адекватності реального виконання ідеальної моделі диригента, у свою чергу, народжує необхідність нової переробки й корекції інформації й наступного акту її передачі. При цьому в силу необхідності здійснення процесу керування як «усунення хаосу в роботі, наведення оптимального порядку» й узгодження виконавських дій на основі однієї інтерпретаторської концепції твору, інформуюча та корегуюча діяльність диригента є основою [4]. На прикладі художньої інтерпретації репертуару, котрий гармонійно увійшов до репертуару київської хорової школи, П. Ковалик виявила, що творча взаємодія є основним компонентом процесу виконавсько-хорової діяльності, який фактично обумовлює тип інтерпретації. У ході дослідження доведено, що творча взаємодія справляє значний вплив як на формування виконавської майстерності хорового диригента, так і на процес осмислення художнього трактування хорових творів [3].

Для нас також важливі дослідження Л. Безбородової, в яких вона взаємодію мистецтв розглядає у взаємозв'язку двох методів – комплексного впливу мистецтв і методу емоційно-значеннєвої інтерпретації в музично-просвітній діяльності диригента. В якості вихідної позиції виступає доцільність вивчення теорії та методики диригентсько-хорової підготовки студентів на основі цілісного діяльнісного підходу, що обумовлює високий рівень сформованості параметрів музично-просвітньої ді-

альності хормейстера. Розроблена автором концепція враховує особливості змісту та структури диригентсько-хорової діяльності, зумовленої педагогічними умовами досягнення високого рівня відповідної діяльності, якою є спрямованість на емоційно-значеннєву інтерпретацію, орієнтація на комплексний вплив мистецтв [1].

С. Казачков розглядає художньо-творчу діяльність хормейстера як одну із сфер загальнолюдської діяльності, оскільки робота хормейстера поєднує у собі, крім хормейстерської, ще й організаційно-управлінську, педагогічну, музикознавчу, дослідницьку та інші види діяльності. Кожний з тих видів діяльності потребує наукового узагальнення поглядів, щодо необхідності формування творчих якостей у майбутніх фахівців, беручи за основу весь комплекс знань, умінь та навичок у музично-професійній діяльності [2]. На думку С. Казачкова, усвідомлення естетичної цінності хорового мистецтва можливе завдяки вмінню митця на естетично-духовному рівні відображати людські почуття, емоції, реалії життя: «На вищому художньому рівні в хоровому виконавстві будь-якого жанру та стилю з'являється симфонізм і внутрішнє дійство як властивості діалектичного музичного мислення, що характеризуються здатністю відчувати в музиці та її звучності складність і різноманітність життєвих явищ, процесів людських стосунків; уміння поєднувати те, що закладене в творі, з великим світом, що вгадується за його межами, вміння слухати музику не як статичну картину, що відбиває назавжди той чи інших образ, а як процес дії та розвитку, схожий на саме життя» [2].

К. Птиця виділяє два важливих, на його думку, технологічних компоненти диригентської діяльності диригентську майстерність та внутрішній зміст індивіда, причому останньому надається автором перевага як визначному чиннику реалізації особистісних якостей, і розкриття потенційних можливостей диригента [7].

Системно-діяльнісний підхід до дослідження диригентсько-хорової діяльності провідних представників музичної культури: Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Дилецького, М. Концевича, О. Кошиця, М. Лисенка, К. Стеценка дозволив О. Шреер-Ткаченко ґрунтовно вивчити та виявити їх провідне місце у подальшому розвитку диригентсько-хорової культури, формуванні національної свідомості в Україні. Проблеми мистецької творчості на ниві хорового виконавства знайшли всебічне відображення у низці підручників з історії української музики О. Шреер-Ткаченко, доповнених її авторською тритомною хрестоматією [8].

Таким чином, діяльнісний компонент у виконавській культурі розглядається науковцями з позицій комунікації, творчої взаємодії, що справляє значний вплив як на формування виконавської майстерності хорового диригента, так і на процес осмислення художнього трактування хорових творів, комплексного впливу мистецтв і методу емоційно-значеннєвої інтерпретації в музично-просвітній діяльності диригента, художньо-творчої діяльності хормейстера як однієї із сфер загальнолюдської діяльності, технологічних компонентів диригентської діяльності – диригентської майстерності та внутрішнього змісту індивіда тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безбородова Л. А. Теория и методика дирижерско-хоровой подготовки студентов к музыкально-просветительной деятельности: автореф. дис...д-ра пед. наук. – М., 1996. – 35 с.

2. Казачков, С. А. От урока к концерту / С. А. Казачков. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1990. – 343 с.
3. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи): автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / П. А. Ковалик; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К., 2002. – 18 с.
4. Лезина Л. Г. Развитие вокально-моторной информативности дирижерской техники в профессиональной подготовке учителя музыки: автореф. дис.... канд. пед. наук / Л. Г. Лезина. – Екатеринбург, 2000. – 17 с.
5. Макаренко Г. Г.Творчість диригента в контексті інтегративного підходу: автореф. дис.... д- ра мистецтвознав. / Г. Г. Макаренко; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К., 2006. – 34 с.
6. Островська Т. В. Диригентська діяльність як складова частина творчого процесу підготовки вчителя музики / Т. В. Островська / Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2009. – №5 (168). – Ч. II. – С. 42–45.
7. Птица К. Б. Очерки по технике дирижирования хором: Материал к курсу техники дирижирования / К. Б. Птица.–М.; Л.: Музгиз, 1948. – 160 с.
8. Шреер-Ткаченко О. Я. Історія української музики / О. Я. Шреер-Ткаченко. – К.: Музична Україна, 1980. – Ч. 1. – 198 с.

ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА САГАЙДАЧНОГО В ПРАЦЯХ Д. ДОРОШЕНКА ТА Н. ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО

В статті висвітлено погляди на постать козацького гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного Д. Дорошенка та Н. Полонської-Василенко: істориків – емігрантів, що розпочали свою наукову діяльність в Україні. та до певної міри сприяли становленню національної історичної науки в еміграції. Проаналізовано висвітлення постаті видатного гетьмана з точки зору державницького напрямку історії, до якого належали дослідники.

Ключові слова: історики діаспори, козацтво, гетьман П. Сагайдачний, державницька історична школа.

Keywords: historians of diaspora, the Cossacks, a hetman P. Sagaidachnyi, state historical school.

Цього року виповнюється 400 років від славетних подій пов'язаних з ім'ям Петра Конашевича Сагайдачного, постать якого завжди привертала значну увагу істориків. Вітчизняна наукова історіографія постаті складає значний об'єм праць, написаних з різних позицій, що висвітлюють постать видатного гетьмана з різних боків. Але ще й досі праці істориків еміграції, які складають особливий інтерес, не знайшли аналізу. Тому метою статті ми поставили проаналізувати погляди окремих істориків діаспори на постать гетьмана Петра Сагайдачного.

Українська історична наука в еміграції почала виникати наприкінці XIX століття, але на той час вона була представлена лише окремими виданнями, які не дають підставу казати про науковий напрямок. Ситуація змінилася із встановленням на теренах колишньої Російської імперії радянської влади та започаткування там тоталітарного режиму. Українська наукова інтелігенція змушена була емігрувати, створюючи цілі осередки українського культурного руху, найзначніші з яких у міжвоєнний період існували у Німеччині, Чехословаччині. Друга хвиля наукової еміграції постала під час Другої світової війни. В еміграції працювало і видавало праці досить багато науковців, що розпочинали свою діяльність ще в українських землях. Визначним істориком-емігрантом був Д. Дорошенко. Його багата наукова спадщина, переосмислення історії з державницької точки зору надає нам новий погляд на концепцію історії України. Безумовно, на погляди історика вплинули його політичні переконання та політична діяльність. Сучасний дослідник пише, що сучасники надавали Д. Дорошенку діаметрально протилежні відгуки: його називали завзятим мазепинцем, разом з тим національні коли виказували йому недовіру [3, 38-39]. Інший дослідник, розглядаючи процес еволюції поглядів Д. Дорошенка, писав про поступову рух у бік консерватизму, але вказував, що повноцінним істориком-державником науковець став лише у еміграції [1, 109].

Найзначніша праця «Нарис історії України» написана з державних позицій, головну увагу автора, при дослідженні козацької доби, зосереджено на державно-національних рисах козацтва. Постаць П. Сагайдачного, його діяльність трактується доволі однаково слід за попередниками, погляди яких історик аналізував. Початок гетьманування історик не назвав, але назвав П. Сагайдачного гетьманом і провідником козацької політики в 1616-1617 роках [2, 205]. Як представник державницької течії, Д. Дорошенко акцентував увагу на відносинах козацтва як соціального стану із польським урядом і писав про намагання через урядові комісії приборкати свавілля. В цьому моменті історик писав, що Петро Конашевич, який додержувався політики лояльності схилив козаків до формального погодження із урядовими вимогами. На думку дослідника: «Сагайдачний розумів, що все це тимчасово, і що скоро польський уряд знав буде потребувати козацької помочі» [2, 207]. Традиційно Д. Дорошенко писав про втрату Петром Конашевичем влади через його політичну позицію представника поміркованої течії козацтва, про конфлікти якої із голою згадував ще на початок XVII ст [2, 200]. Поряд з цим історик зауважив, що П. Сагайдачний «завдяки незламній волі та залізній дисципліні» зберіг власне провідне становище та авторитет і спрямував зусилля на справу національної ваги – підтримку православної церкви [2, 208].

Д. Дорошенко приділив значну увагу релігійним справам того часу як чиннику, що об'єднав провідні сили українського суспільства. На думку науковця, саме коли Петро Конашевич разом із козаками вписався до лав Київського Богоявленського братства, козацтво стало офіційним протектором культурно-національного руху в Києві [2, 209]. Безумовно найзначнішою подією було відновлення православної ієрархії. Наголошуючи на визначній ролі гетьмана Конашевича, Дмитро Іванович вважав його одним з головних ініціаторів справи: «Сагайдачний дуже зручно використав приїзд в Україну ерусалимського патріарха Феофана...» [2, 209]. Історик підкреслював, що Петро Конашевич брав участь у нараді, що було скликано у приїзд Феофана, та надавав виключного значення цій нараді, називаючи її свого роду національним конгресом [2, 209]. Результатом релігійних перетворень у сфері актуальних для нас історичних джерел, є знаменита «Протестація» в якій цілий розділ присвячено характеристиці козацтва. Спираючись саме на цю «Протестацію» Д. Дорошенко зауважив: «на Україні в початку XVII століття ясно жила в свідомості освічених людей ідея тягlosti й неперервності українського історичного процесу, але вони показують також і те, що союз української інтелігенції з козацтвом був уже доконаним фактом...» [2, 210]. На наш погляд, історик дещо перебільшив соціальну зрілість українського суспільства: безумовно, союз військової та духовно – громадської частин українського суспільства існував. Але він був ще на стадії становлення і був ще досить слабким і заслуга П. Сагайдачного в тому що він сприяв зміцненню цього союзу.

Висвітлюючи Хотинську війну, Д. Дорошенко вказував, що королевич Владислав вважав П. Сагайдачного рятівником польської держави, наголошував на виключній ролі козацького війська в здобутті перемоги: «...скромна фігура гетьмана залишається в тіні хоч, як признавали самі офіційальні польські чинники, ніхто інший, тільки він з своїми козаками був справжнім героєм цієї війни. Але гірше було те, що він не дістав тієї сатисфакції, якої найбільше сподівався...» [2, 213]. У історика не висвітлено конфлікту між Бородавкою і Сагайдачним: історик вважав

відсторонення Бородавки від влади у військовій таборі, а потім суд над ним і страту проявом традиційного для козаків радикалізму [2, 212].

Отже в праці Дмитра Дорошенка перед нами постає обізнаний політик з вже сформованими державно-політичними поглядами, що свідомо йшов до своєї мети відвоювання своєю народів відповідного місця у польській державі.

Чи не першою за кордоном була видана праця Н. Полонської-Василенко „Історія України”, над якою дослідниця починала працювати ще в Україні. Праця побудована на ґрунтовних дослідженнях попередників, використанні документальних матеріалів. За своєю концепційною належністю дослідниця належала до державної школи, що якраз знаходилась в стані розквіту. Але вже у неї ми, в особистості гетьмана П. Сагайдачного, зустрічаємо поєднання провідних тенденцій як народовців так і державників.

Гетьман Петро Сагайдачний зображений як провідник і реформатор козацтва, що «перетворив окремі партизанські ватаги на регулярне військо з суворою дисципліною» [5, 440]. Але значіння постаті Петра Конашевича у дослідженні полягає не лише у визначній військовій діяльності. Як писала авторка, він був першим з козацьких гетьманів, хто поєднав інтереси активніших груп українського громадянства – козацтва, міщанства й духовенства. П. Сагайдачний, також перший з гетьманів, поширив свою діяльність на Київ, який знову став політичним осередком нової України [5, 441]. Характеризуючи його стосунки з низовим товариством, Н. Полонська-Василенко, наголошувала, що політика обмеження козацького свавілля була зумовлена очікуванням проблем в Польській державі: «Він ішов на поступки, вичікуючи нагоди розпочати війну з Польщею» [5, 442]. Але так обережність не була зрозумілою широким масам козацтва, через що П. Сагайдачний і втратив гетьманську булаву.

Значної уваги отримала проблема відновлення православної ієрархії в Києві. Авторка надала широку оповідь про стан православної церкви після укладення Берестейської унії та фактично участь Петра Конашевича зображено не головною, але важливою: «Сагайдачний та київські вищі верстви прийшли до переконання, що тільки самі вони можуть поновити ієрархію...» [5, 443]. Так, П. Сагайдачний був першим з ким, на думку дослідниці, радівся патріарх Феофан. Як вказувала Н. Полонська-Василенко, цей крок врятував православну церкву і поставив її під офіційний захист козацтва та міщанства. Продовжуючи цю політику, саме П. Сагайдачний висунув перед польським королем вимогу визнати православних владик в обмін на військову допомогу козаків.

Підводячи висновки, Н. Полонська-Василенко висловила думку, що доба Сагайдачного має велике значення в історії України. Йому належить честь піднесення престижу українського козацтва. Завдяки політиці гетьмана козаки виступають на перше місце у суспільстві України і перебирають на себе значення провідної верстви: « Козаки вперше виступають не тільки, як оборонці селян, але й як протектори Православної Церкви...своєю діяльністю Сагайдачний повернув Києву значення культурного, релігійного осередку України»[5, 444]. Ще один важливий аспект підкреслила дослідниця: сам Сагайдачний і київське культурне середовище були представниками галицької інтелігенції, з чого Н. Полонська-Василенко виводить таку думку: „Цим підкреслювалося соборність України, цим знову зв'язувався в єдиній

національній» [5,445]. Ця, досить нова і прогресивна думка, віддзеркалювала погляди державницької течії, що набула особливого розвитку в еміграції. Таку ж думку дослідниця надавала і в окремих працях з історії Запоріжжя на українського Півдня, який історик вважала невід'ємною частиною України [4, 90].

В поглядах дослідників можна простежити певні схожі риси, адже вони були представниками однієї концептуальної школи. Д. Дорошенко більшу увагу присвітив висвітленню політичних чинників, соціальних аспектів подій, а Н. Полонська-Василенко надала більш ширшу узагальнюючу картину подій. Разом з тим, у неї чіткіше звучить теза про П. Сагайдачного як реформатора козацької організації, вперше висловлено ідею соборності для українських земель того часу.

Література.

1. Андреев В.М. Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.?: (Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) / В.М. Андреев // УІЖ. – 2007. – № 4. – С.102-122
2. Дорошенко Д.І. Нарис Історії України/Передмова І.О. Денисюка / Д.І. Дорошенко. -Львів: Світ, 1991.-576с.
3. Лупандін О.І. Громадсько-політична та державна діяльність Дмитра Дорошенка / О.І. Лупандін // УІЖ. – 2007 – №3 – С.36-46
4. Омельченко В. Наталя Полонська-Василенко (3 нагоди 85-ої річниці з дня народження і 60-ої річниці і науково -академічної діяльності) // Український історик. — 1969. — № 1–3. – С.87-94
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2т.- Т.1. До середини ХVІІ століття. –3-те вид./Н. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1995.- 672с.

Вінтюк Ю. В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри Теоретичної
та практичної психології
Національного університету
«Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ С. БАЛЕЯ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ В ГІМНІЗІЇ: ПРОБЛЕМА ВИСВІТЛЕННЯ

Ключові слова: процес формування особистості, зовнішні умови, внутрішні чинники, навчально-виховний процес.

Key words: process of personality formation, external conditions, internal factors, an educational and training process.

Вивчення обставин життя і діяльності С. Балея є важливою складовою з'ясування чинників формування його особистості та подальшого становлення як педагога і науковця. З огляду на це, важливим періодом життя вченого, як і кожної людини, є саме дитинство, як дошкільне, так і під час його навчання у початковій школі та гімназії – оскільки саме в цьому віці закладається фундамент особистості, яка формується і протягом подальшого життя, проте зазнає значно менших змін. Вказана обставина зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи: розробити підхід, який би дав змогу на підставі відомих даних проаналізувати вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на процес формування особистості С. Балея у період його навчання в гімназії (у 1895-1903 рр.).

Оскільки публікацій на дану тему не виявлено, огляд літературних джерел не проводився; обставини життя С. Балея у вказаний період було з'ясовано в результаті власних попередніх розвідок [1].

При спробі висвітлення даної теми неминуче виникають значні труднощі, які зумовлені тим, що про події з життя майбутнього вченого у дитячому та підлітковому віці відомо дуже мало. Значно більше даних знайдено з періоду навчання в гімназії,

але і ці дані не повні, оскільки нам не відомі особисті події його життя того періоду, а тільки загальні умови перебігу [1, с. 2 - 9]. Тому можна лише зробити спробу дослідити вплив наявних умов на процес формування особистості С. Балея. Звісно, навіть одні й ті ж умови можуть впливати на різних людей по-різному, а тому давати інші результати, однак таке дослідження стає можливим завдяки тому, що кінцевий результат процесу формування в даному випадку нам відомий.

Згідно з сучасними науковими уявленнями, розвиток особистості відбувається в конкретних соціально-історичних умовах, у процесі діяльності, умов середовища виступають при цьому як зовнішні чинники формування. Тому видається доречним послідовно розглянути: суспільні та родинні передумови формування особистості С. Балея у період його навчання в гімназії, які, своєю чергою, можна поділити на матеріальні та духовні. Крім зовнішніх, важливо розглянути і внутрішні чинники, що обумовлюють формування в наявних соціальних умовах – до яких відносимо особистісні якості та власну активність індивіда.

До зовнішніх соціальних відносяться матеріальні і духовні умови, в яких відбувається процес становлення конкретної особистості. До матеріальних умов у Галичині кінця XIX – початку XX століть слід віднести швидкий розвиток промисловості краю що, відповідно, вимагало не тільки розвитку освіти і науки, але й докорінної перебудови наявних суспільних відносин. Розвивалося будівництво, причому не тільки будівель різного призначення, але й створення інфраструктури тощо. Відомо, що з 10-річного віку, в роки навчання в гімназії, С. Балея проживав у Тернополі, де мав можливість бачити численні здобутки тогочасної цивілізації. До соціальних духовних умов слід віднести розвиток культури – освіти та науки, ідеології та ін. Це знайшло відображення у поширенні революційних ідей, виникненні та поширенні соціальних рухів, зокрема, партій і громадських організацій, діяльністю яких нерідко цікавилися гімназисти.

Щодо формування особистості саме С. Балея, також важливо відзначити появу наукової психології наприкінці XIX ст.; а також її подальший швидкий розвиток у світі, в Європі зокрема. Це призвело до виникнення різних наукових шкіл та напрямків, а ще до видання книжок на психологічну тематику, підручників з психології, періодичних видань та ін.

До зовнішніх чинників відносимо також родинні умови формування. Відомо, що С. Балея народився в інтелігентній сім'ї, його батьки були вчителями початкових шкіл. Крім цього, його батько, Володимир Балея, брав участь у діяльності просвітницьких громадських організацій. Важливо знати також, якими були умови виховання Степана, (у плані створення внутрішніх передумов розвитку). Можна лише припустити, що всі діти в сім'ї Балеїв одержали належне виховання, а згодом вони ще й здобули вищу освіту.

Про життя С. Балея достатньо достовірних даних маємо лише від 1895 року, коли він у віці 10 років поступив до польської державної «Ц. к. вищої гімназії в Тернополі». Вплив наявних у закладі умов відносимо до зовнішніх чинників. Відомо що, незважаючи на велику кількість складних предметів, Степан відразу ж проявляє успіхи у їхньому освоєнні, і попри наявні труднощі та не найкращі умови для навчання, показує відмінні знання. З огляду на це можна припустити, що соціальні умови його перебування в той час були сприятливими, тобто передусім сім'я, а та-

кож родина належним чином дбали про нього і забезпечували у всьому потрібну підтримку [1, с. 4].

Навчання в ті часи мало свої особливості, які теж потрібно враховувати при вивченні їхнього можливого впливу на формування особистості учнів. Проте більшість з них відомі, тому варто враховувати їхню дію, як важливих чинників, що обумовлювали навчально-виховний процес, а загалом і формування особистості учнів [1, с. 5-7]. Наявні в гімназії умови не можна назвати легкими, однак вони спонукали тих, хто навчається, до щоденної цілеспрямованої наполегливої праці. Систематичне, сумлінне ставлення до своїх обов'язків формує серйозне ставлення до діяльності, виховує і дисциплінує.

До внутрішніх чинників слід віднести власну активність С. Балея, який вже у підлітковому віці виявив інтерес до здобуття знань, сумлінно навчався та був стараним, сумлінним і дисциплінованим учнем. Роки навчання в гімназії заклали ті основи знань і практичних навичок діяльності, які були необхідні в подальшому житті, сформували його світогляд та загартували характер. У 1903 році С. Балея завершив навчання, склавши випускні іспити, і отримав свідоцтво про завершену середню освіту [1, с. 8].

Висновок. Наведені дані дозволяють припустити, що запропонований підхід дозволить, при адекватній його реалізації, з достатньою ймовірністю екстраполювати вплив наявних чинників на процес розвитку особистості, яка формується за певних конкретних обставин. Умови навчання в гімназії того часу були дуже важкими, але вони спрямовували процес виховання учнів у конструктивне русло, робили можливим досягнення рівня, необхідного для подальшого самостійного життя і здобуття вищої освіти, певного фаху, а разом з цим певного суспільного становища.

Все це дозволяє розраховувати на те, що наявні труднощі в укладанні біографії С. Балея буде подолано, а в результаті, заповнено ще одну прогалину в наших знаннях про його життя та діяльність.

У майбутньому передбачено, використовуючи даний підхід, зробити спробу детально охарактеризувати умови і чинники, що обумовили формування особистості С. Балея у вказаний період та спрогнозувати результат їхнього впливу.

Література

1. Вінтюк Ю. В. Інформація про Степана Балея у звітах гімназій / Ю. В. Вінтюк. – Львів: “Камула”, 2016. – 24 с.

Амплеєва О. М.

кандидат психологічних наук,
ст. викладач кафедри психології
Чорноморський державний
університет імені П. Могили.

КОНЦЕПЦІЯ ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

Ключові слова: емоційний інтелект, емпатія, самомотивація, невербальне сприйняття, емоції, емоційна стійкість, невербальні сигнали терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм, гнучкість.

Keywords: emotional intelligence, empathy, self-motivation, non-verbal perception, emotion, emotional stability, non-verbal signals tolerance, self-control, responsibility, achievement motivation, optimism, flexibility.

Виконаний нами аналіз теоретичних поглядів і досліджень з проблеми емоційного інтелекту та попередні оцінки його значущості для здійснення практичної діяльності фахівців з психології, дозволив запропонувати окремі концептуальні положення і теоретичну модель складових процесу, закономірностей та умов успішного використання емоційного інтелекту, які покладені в основу емпіричного дослідження та розробки програми спеціальної психологічної підготовки студентів з формування практичних професійних психологічних вмінь із застосування технік емоційного інтелекту.

На рис. 1 представлено схему теоретичної моделі емоційного інтелекту. Перша категорія складається з компонентів оцінки та вираження власних емоцій (внутрішньоособистісний емоційний інтелект) та оцінки емоцій інших людей (міжособистісний емоційний інтелект). Компоненти оцінки та вираження власних емоцій, в свою чергу, розділені на вербальний та невербальний підкомпоненти, а оцінка емоцій інших людей – на підкомпоненти невербального сприйняття та емпатії.

Друга категорія емоційного інтелекту, регуляція емоцій, містить підкомпоненти регуляції власних емоцій та регуляції емоцій інших людей. Третя категорія, використання емоцій, містить підкомпоненти контролю експресії, самомотивації та управління власними емоціями. Розглядаючи детальніше структурні компоненти емоційного інтелекту, слід детальніше проаналізувати кожен з елементів його структури.

Так, внутрішньоособистісний емоційний інтелект – це усвідомлення власних почуттів, впевненість у собі, адекватна самооцінка, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект включає емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію (здатність людини уявити собі можливий результат дії до її здійснення).

Невербальне сприйняття – процес сприйняття сигналів на образному рівні за допомогою міміки, жестів та ін.

Емпатія – це розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. За визначенням Л.П. Журавльової, емпатія є складною

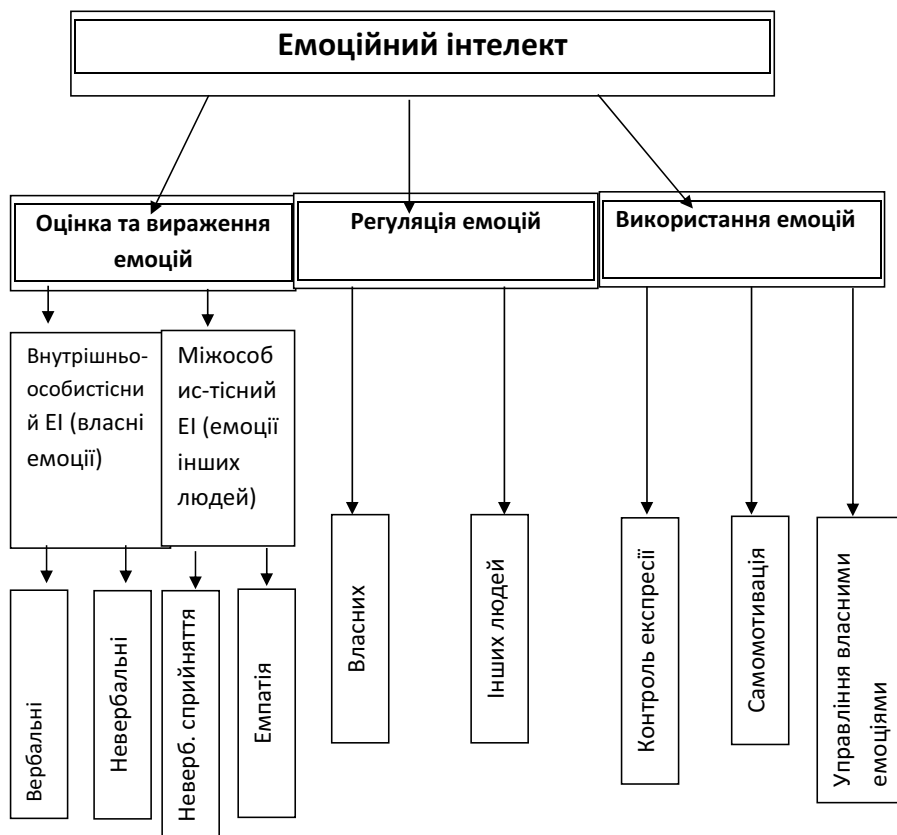

Рисунок 1- «Схема теоретичної моделі емоційного інтелекту»

психологічною системою забезпечення Я – Ти-зв'язку при взаємодії людини зі світом, специфічною формою відображення об'єктивної реальності, якою є внутрішній (суб'єктивний) життєвий світ іншої людини [3, с. 21].

Контроль експресії виявляється в трьох формах: «придушенні», тобто приховуванні висловлювання пережитих емоційних станів; «маскуванні», тобто заміні вираження пережитого емоційного стану вираженням іншої емоції, не пережитої в даний момент; «симуляції», тобто вираженні не пережитих емоцій.

Самотивація – спонукання і підштовхування себе до виконання призначених цілей, внутрішній запуск енергії в тому чи іншому напрямку.

Уміння управляти власними емоціями, почуттями передбачає: стримування негативних емоцій, звільнення від негативних рис характеру, не перенесення власного поганого настрою на партнерів по спілкуванню, дотримання міри в усьому.

Таким чином, концепція інструменталізації емоційного інтелекту у професійній діяльності психологів – це огляд узагальненої стратегії доповнення існуючого у практичних психологів набору засобів комунікації з клієнтом на основі поглибленого розуміння сутності і механізмів функціонування власного емоційного інтелекту

як системи сигналів невербального, частково вербального рівнів, емоційно-чуттєвих станів, що сполучені з цими сигналами, та ймовірнісних моделей прийняття інтерпретаційних рішень психологом про зміст поточного стану проблем і їх чинників в клієнта, а також стратегій інтегрального особистісного впливу на психічне клієнта внаслідок генерування психологом у собі певних професійно необхідних станів, що здатні змінювати психофізичний стан клієнта (наприклад, викликати ресурсний стан сприятливий для самостійного рішення власних проблем клієнтом), актуалізувати у нього стратегії раціональності, інтуїтивного осягнення витоків власних проблем, вольової дії з їх вирішення та ін.

Список використаних джерел

1. Амплеева О.М. Основні принципи застосування емоційного інтелекту в ході фахової підготовки майбутніх психологів // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного Наукового Центру НАПН України. – Вип. 7. – Педагогіка і психологія. – Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2012. – 220 с. – С. 101-105.
2. Амплеева О.М. Концептуальні основи розвитку емоційного інтелекту в майбутніх психологів // Zbior artykulow naukowych “Współczesne problemy i perspektywy rozwoju” – Kraków, 2016. – С. 53-56.
3. Амплеева О.М. Особливості застосування психорозвивальної програми для підвищення рівня емоційного інтелекту майбутніх психологів // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Т. 1. – Вип. 2. – Херсон: ХДУ, 2016. – (Серія «Психологічні науки»). – С. 7-11.
4. Журавльова Л.П. Психологія емпатії / Л.П. Журавльова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – 328 с – С.21.

ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ТА РОБОТОДАВЦІВ У КАР'ЄРНОМУ СУПРОВОДІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ключові слова: кар'єра, студентська молодь, роботодавці, ярмарок вакансій, працевлаштування.

Keywords: career, students, employers, job fairs, employment.

Формування професійної кар'єри охоплює технології із забезпечення молодих людей зв'язками зі світом робочого середовища, організації включення майбутніх випускників у ринок праці, широко професійну спільноту. Варто зазначити, що це найбільш проблематичний сегмент кар'єрного орієнтування студентської молоді України. На рівні конкретних ВНЗ є приклади продуктивного співробітництва, але загальна картина працевлаштування молоді доволі невтішна. На нашу думку, тривалий час в Україні панувала комерціалізація освіти і стійка тенденція її автономізації від ринку праці. Подвійні стандарти, які спостерігаються і до цього часу, визначають комунікативні зв'язки у цій сфері. Традиційні Ярмарки вакансій (кар'єри), виробничі практики подекуди є формалізованими заходами, ініційовані ВНЗ задля чергового звіту. Вважаємо, що така ситуація пов'язана із відсутністю сталої культури в організації взаємодії між ринком освітніх послуг та виробничою сферою.

До прикладу за кордоном, зокрема в Англії, тривалий час існує практика ознайомлення майбутніх випускників з перспективами їхнього подальшого працевлаштування за назвою Milk round (молочний тур). Сама назва заходу – суто британський термін, який виник за аналогією з доставкою молока, яке в Британії традиційно доставлялось до дверей будинків безпосередніх споживачів. Більш офіційними у багатьох країнах є використання таких термінів, як Ярмарки кар'єри або Ярмарки вакансій (careers fairs).

Більшість університетів в Англії перебувають у такому турі, суть якого полягає у серії зустріч роботодавців з молодими фахівцями на певну тематику в різних ВНЗ. Участь у заходах беруть провідні приватні та державні фірми, працевластці із широкого спектра промислових і комерційних секторів економіки, значна кількість невеликих підприємств, представники рекрутингових агентств, які зацікавлені у фахівцях певної спеціалізації. В основі таких зустрічей – презентація компаніями специфіки своєї діяльності, ознайомлення з тими вимогами, які є ключовими для майбутніх працівників. Також компанії проводять тестування та співбесіди зі студентами, які здобувають кваліфікацію за профілями їхньої діяльності.

Головним результатом «молочних турів» є орієнтування студентів, які знаходяться у процесі навчання та мають змогу зануритись у систему робочого довкілля. Участь у Milkround не обов'язково закінчується працевлаштуванням, проте кожен

студент має шанс отримати необхідну інформацію про бажану сферу докладання своїх професійних знань, скоригувати програму навчання, попередньо познайомитись з потенційним роботодавцем.

На наше переконання, саме вищі навчальні заклади мають бути ініціаторами налагодження такої взаємодії, які є інтелектуальними джерелами не тільки передачі знань, але й стейкхолдерами, які зацікавлені у подальшому працевлаштуванні своїх випускників. Якість знань є важливою складовою престижу вищого навчального закладу, разом з тим ринкові правила вимагають здібності позиціонувати себе серед роботодавців програмами залучення уваги до них, встановленню зацікавлених контактів із ринковим довкіллям.

Практика проведення таких зустрічей поширена у багатьох вищих навчальних закладах світу, зокрема в польських та українських. У варшавському університеті діє Бюро кар'єри, яке регулярно ініціює зустрічі роботодавців зі студентами та випускниками. На офіційному сайті підрозділу [1] зазначається, що для роботодавців зустрічі зі студентами мають наступні переваги: реклама фірми серед студентів одного з найбільшого і кращого польського вищого навчального закладу; підвищення рівня інформованості студентів та випускників про компанію; можливість провести попередню співбесіду з відібраними кандидатами та майстер-класи для студентів і випускників; розміщення логотипу компанії на матеріалах, які передують проведенні зустрічі

Для студентів існують також свої переваги: встановити прямі контакти з представниками компаній, відомств, кадрових агентств і ринку праці; безкоштовна участь в семінарах, що проводяться компанією, участь в індивідуальних консультаціях із складання резюме, численна кількість пропозицій роботи, практики, стажування, сконцентрованих в одному місці. Знайомство з діяльністю Бюро кар'єри у Варшавському університеті.

Традиційним стало проведення Центром розвитку кар'єри **Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»** двічі на рік Ярмарки вакансій «Робота для тебе», участь в роботі якої беруть відомі вітчизняні і зарубіжні підприємства і організації, зацікавлені у працевлаштуванні перспективних студентів та молодих спеціалістів. Під час Ярмарку студенти та випускники мають можливість ознайомитися з діяльністю компаній, дізнатися про наявні вакансії, отримати інформацію про відкриті програми з працевлаштування, стажування, проходження практики.

Під час Ярмарку працедавці мають змогу ознайомити студентів та випускників НТУУ «КПІ» з діяльністю своєї компанії, розповісти про наявні вакансії, надати інформацію про відкриті програми з працевлаштування, стажування, проходження практики. Представити власну інформацію роботодавці зможете на виставковому стенді, в інформаційному виданні – каталозі Ярмарку, на інформаційному Інтернет-ресурсі Ярмарку, на окремій презентації організації [2].

Варто вказати на практичний досвід, який використовується у провідних вузах світу. Скажімо в Ланкастерському університеті, який є одним з найкращих дослідницьких центрів Великої Британії, діє Служба кар'єри, яка організовує цілу низку різноманітних зустрічей студентів та роботодавців [3].

Окрім традиційних сезонних Ярмарок кар'єри, які традиційно відбуваються восени та на весні, в яких беруть участь численна кількість місцевих, національних

та міжнародних фірм, які входять у Топ 100 найкращих працедавців Англії, Служба організовує і низку тематичних зустрічей. До прикладу, для тих, хто зацікавлений викладацькою діяльністю, організовуються навчальні ярмарки, на яких відбувається зустріч представників шкіл, навчальних закладів з метою отримання інформації про професію вчителя у Великій Британії та доступних кар'єрних можливостях. Ярмарки для тих, хто вивчає право та кримінологію, дають шанс отримати погляд на діючі юридичні фірми тим студентам, які вбачають розвиток своєї кар'єри у юридичні галузі. Альтернативні ярмарки кар'єри відбуваються за участі представників третього сектора, некомерційних, громадських, добродійних організацій. Для зручності студентів ініціюються ярмарки, на які залучаються роботодавців, які пропонують роботу з частковою зайнятістю чи на неповний робочий день.

У підсумку можна зазначити, що завдячуючи цілеспрямованій взаємодії між вищими навчальними закладами та роботодавцями, створюються умови для мотивування студентів до навчання, кристалізація перспектив у виборі бажаного кар'єрного шляху.

Список використаних джерел:

1. <http://spotkania.uw.edu.pl>
2. <http://rabota.kpi.ua/category/fair/>
3. <http://www.lancaster.ac.uk/careers/students-graduates/events/careers-fairs/>

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри

гуманітарних і соціальних наук

Житомирського державного

технологічного університету

ДЕЩО ПРО ЯВИЩЕ СТРАХУ

Традиційно явище страху відносять до предмета психологічних досліджень. А ще страх є провідною темою теологічних, релігієзнавчих розробок. Потрібно відверто сказати, що в цих науках вказана проблематика досить ретельно вивчена і отримала широке визнання. Не так широко страх досліджений в інших гуманітарних і соціальних науках, особливо в політичних і філософських. Однак феномен страху багатогранний, різноплановий, з постійно «плаваючою» планкою інтенсивності в життєдіяльності соціуму і окремого індивіда. Соціальна ж філософія лише недавно почала детально вивчати цей феномен. Спробую викласти і свої деякі застереження.

Перша і фундаментальна особливість, а тому і значущість страху, полягає в тому, що страх – це іманентна онтологічна сутність людини як істоти. Явище страху притаманне людині на протязі всієї історії існування. Причому, це характерно не тільки людині як окремішності. Відчуття страху можна легко зафіксувати і в процесі функціонування людських спільнот, починаючи локальними (сім'я, родина, соціальна група) і закінчуючи глобальними (народ, нація, цивілізація). Мені видається безсумнівною думка про те, що практично будь-яка важлива дія людини, незалежно від того, з яким рівнем усвідомлення вона здійснюється, завжди супроводжуватиметься тривогою, боязню, страхом невдалого результату. І це природно, адже людина рідко здійснює свою власну індивідуальну діяльність із цілковитим усвідомленням її механізмів та наслідків. Фактично людська життєдіяльність ніколи не буває повністю контрольована людськими силами, особливо тими, які прогнозують та забезпечують результат. У цьому корінь, об'єктивна причина того, що ми називаємо страхом. Одночасно в цьому також і корінь вічності його існування в людському бутті. Ось чому, на мою думку, страх потрібно уявляти одвічним супутником людського буття, а значить вічною життєвою проблемою як самої людини, людських спільностей, а також вічним предметом людської рефлексії, в тому числі і філософської.

Очевидно, що має право на життя і висновок про природні, насамперед тваринні джерела людського страху. Страх – це один із станів людської істоти, який, з одного боку, виявляє її звіринну сутність, а з іншого, характеризує унікальні виміри людської особистості. Успадкувавши відчуття страху від природи (в першу чергу від тварин), людина “окультурила”, “соціалізувала” свій страх тим, що зробила його об'єктом власної рефлексії, оформила його в спеціальні соціальні інструменти (обряди, ритуали, звичаї, канони тощо). Інстинктивно борючись таким способом із страхом, людина прагне створити своєрідну йому соціальну оболонку. Однак страх не щез в культурі, а скоріше набув нових рис і особливостей, які невідомі

тварином. Таким чином, страх як природне явище в умовах людського простору став соціальним страхом, диференціюючись у відповідності до найрізноманітніших проявів людського буття. Звідси – його надзвичайна практична значущість в житті людини на усіх рівнях її соціальності. Звідси – і його гостра предметність в рамках найрізноманітніших наук про людину.

Друга методологічна особливість аналізу феномену страху полягає в тому, що страх ніколи не буває одним і тим самим. Все залежить від конкретної людини, умов її життєдіяльності, світоглядно-духовного фундаменту структури людських сил. Ці та низка інших факторів зумовлюють різні змісти страхів людини в різні часи. Таким чином, в людській історії одні страхи змінюються іншими, породженими новими умовами людського буття. В цьому контексті варто зазначити те, що будь-який страх загострюється й різко посилюється в переломні моменти розвитку суспільства, коли ломка руйнує звичні стереотипи діяльності та мислення, їм на зміну приходять нові, такі, з якими людина ще не стикалася. На мою думку, такі особливості прояву страху як явища сьогоденні однакою мірою характерні як для країн з комфортними умовами життя людей, так і для інших країн.

Остання думка має принципове значення. Не варто думати, що високий рівень життя людей автоматично усуває найрізноманітніші людські фобії. Адже комфортність людської життєдіяльності визначається не тільки рівнем добробуту, забезпеченням широких прав і свобод громадян тощо. Дуже важливою умовою, що породжує або знижує почуття страху, є фактор стабільного функціонування соціуму на усіх рівнях його функціонування. Саме стабільність, своєрідна незмінність усталених соціальних стандартів великою мірою впливає на те, будуть розгортатися в суспільстві різні страхи, чи не будуть. Ілюстрацією такого висновку може бути сьогоднішня Західна Європа, а особливо Франція. Низка терористичних актів за останній час, включаючи і останні жакливі події в місті Ніцца, на моє переконання, саме і свідчать про те, що багата, заможна країна – ще не гарантія суспільного спокою і відсутності страхів людей. Тому що страх бідності, неможливості, низького добробуту і страх особистої безпеки – це різні рівні страху. Дозволю собі в цьому контексті стверджувати, що якби перед людським індивідом стояв вибір заможності чи безпеки, то його рішення було б на користь останньої. Нагадаю також і про те, що в історії світової інтелектуалістики феномену безпеки завжди відводилась особлива увага. Достатньо згадати таких вчених, як Платон, Г. Гроцій, Дж. Лок, Т. Гоббс, Г. Гегель, А. Маслоу та багато інших. Не лише вони та інші, але й практично усі відомі на сьогодні міжнародні документи з прав людини наголошують на потребі безпеки як одній з вроджених, а тому невідчужуваних прав людини. Не випадково сьогодні французи, які зазнали низки терактів, говорять про безпеку як найважливішу умову цивілізованого життя. Про це свідчать результати опитування, що проводилось Французьким Інститутом громадської думки (IFOP) наступного дня після трагедії в Ніцці. 67% опитаних жителів цієї країни засумнівались в здатності влади гарантувати безпеку. 99% оцінили рівень терористичної загрози в країні як високий або дуже високий, що їх дуже турбує [2]. Ці результати – свідчення серйозного безсилля державних інституцій дуже розвиненої, демократичної країни з передовою правовою системою гарантувати безпеку людей і, таким чином, запобігати поширенню різноманітних страхів. З іншого боку, як не дивно, але своєрідна політична, соціально-

економічна та інша стабільність в колишньому СРСР створювала психологічну атмосферу впевненості в завтрашньому дні, давала певні гарантії спокійного життя людей. Звичайно, то була не стабільність заможності, а стабільність бідності, злиденності, яку ніякими аргументами не можна виправдати. Однак ці порівняння я наводжу лише для одного: показати, що стабільно діючі норми спільного життя людей – шлях до зниження загального рівня найрізноманітніших фобій. Коли ж така соціальна стабільність поєднується з високим добробутом людей, це створює умови додання критичного рівня страхів.

З вищесказаного випливає суттєвий, на мій погляд, висновок. Як відомо, домінантною особливістю сучасного світу у всіх його без винятку частинах є трансформаційність, ушвидшення темпів життя людей, постійні внутрішні перетворення з появою небачених раніше зразків буття. Це створює фрагментарність сучасного світу, його мозаїчність, швидкоплинність, а тому нестабільність. Виникає своєрідна стабільна нестабільність сучасного світу, яка породжує епоху, що закладає об'єктивну основу наростання різноманітних фобій. Сучасна людина втрачає безпеку, яку вона мала в минулому, традиційному світі. А разом з цим вона ще дужче стає незахищеною, самотньою, з роздвоєним, розтроєним і т. д. світоглядом, який є лише відображенням такого самого розірваного, калейдоскопічного світу. Так відкриваються «шлюзи» для виникнення найнесподіваніших страхів, що породжуються небаченими раніше зразками суспільного і природного буття. Очевидно можна стверджувати, що в людській історії настала епоха страхів, об'єктивна база якої посилюється. А тому людина в умовах такої епохи стає людиною страху, постійного очікування різноманітних загроз і ризиків потрапити в непередбачувані ситуації. На мою думку, це фундаментальна особливість як сучасного світу, так і сучасної людини. Тому будь-які наукові дослідження, які стосуються проблематики життєдіяльності сучасної людини і світу, будуть неадекватними без врахування вищенаведеного висновку у якості базової методологічної засади.

Література

1. Абрамович Г. Ю. Философский анализ трактата «Понятие страха» датского философа С. Кьеркегора / Абрамович Геннадий Юрьевич // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – СПб., 2013. – № 156. – С. 68-72.
2. Корреспондент. net. – 18.07.2016.
3. Кьеркегор С. Страх и трепет / пер. с дат. – М.: республика, 1993. – 383 с.
4. Мордвинцева Л. П. Гуревич А. Я. Индивидуальность в эпоху средневековья: Опицинус де Канистрис // Реф. журнал. Общественные и гуманитарные науки. – 1994. – №4. – сер. 3. Философия. – С. 194-200.
5. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. – К.: Основа, 1994. – 444 с.
6. Хейзинга Й. Осень средневековья: Исследования форм жизненного уклада и форм мышления в XIV-XV веках во Франции и Нидерландах. – М.: Наука, 1988. – 542 с.
7. Шпенглер О. Закат Европы. – М., 1923. Т. 1 – 467 с.
8. Ясперс К. Смысл и назначение истории: / Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – 527 с.

Грабовська І.М.

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Центру українознавства
філософського факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗМІНА КОНЦЕПТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: пострадянський простір, концепт, Україна, українські реалії, неоімперія Кремля, ціннісні орієнтири

Пострадянський простір, який досить довгий час після горбачовської революції залишався ментально майже незмінним, мусив, зрештою, змінити власні пріоритети, зокрема, і у виборі стратегічних партнерів на майбутнє, як то сталося з Україною, Молдовою та Грузією. Такий процес із необхідністю передбачав «повернення спиною» до колишнього імперського центру – Москви та «відпадиння» низки колишніх колоній від Росії як метрополії з її політичними, економічними, культурними тощо проблемами, цінностями й новітніми ідеологічними установками.

Довгий час зміна ціннісних орієнтирів на пострадянському просторі гальмувалася процесами, що об'єднувались під єдиним гаслом «только б не било войны». До певної міри навіть на території теперішньої Росії цей лейтмотив дозволив існуванню такого неординарного для імперії явища, як «ельцинський парад суверенітетів», коли прагнення мирного врегулювання конфлікту між центром та регіоном вирішувалося на користь звільнення останнього від жорсткого контролю з боку центральної влади. Та все принципово змінилось із настанням «епохи Путіна» (так чимало сучасних політичних аналітиків називають теперішній період існування РФ, мабуть, не безпідставно). Ця так звана «епоха путінізму» є не чим іншим, як реставрацією Російської імперії, де воедино зливаються принципи советської та досоветської її іпостасей. Проте, є і принципові відмінності – базовою основою неоімперії сучасного Кремля став олігархічно-клановий капітал вузького кола персонально відданих Путіну олігархів.

Трансформаційні процеси, що відбуваються на пострадянському просторі, з повним правом можна кваліфікувати як революційні, оскільки вони заторкують усі сфери функціонування спільнот. При цьому в основі будь яких організаційних нових чи відтворювальних процесів лежать як правило певні концепти та концепції, які працюють на об'єднання різноспрямованих інтересів соціальних груп конкретної спільноти заради єдиної мети.

Під концептом тут розуміємо креативну ідею, яка може розвинути у центральне поняття певної модерністичної концепції. Так, наприклад, для України пострадянського періоду такими концептами стали ідеї «української України», «нової української політичної нації», «Третьої (в іншому варіанті – Четвертої) Республіки», «Революції Гідності» тощо.

Варто зазначити, що в постмодерністській філософії Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі за концептом не визнається право на науковість. Концепти, на думку мислителів, виробляються філософами, а так як філософія не є дискурсивним утворенням, то і завдання у неї та науки різняться. В роботі «Що таке філософія?» зазначається, що «...тільки плутаючи концепт з пропозицією, можна вірити в існування наукових концептів» [3, с. 34]. Проте, твердження щодо принципової ненауковості концептів є достатньо проблематичним, адже будь які сучасні концептуальні розробки, навіть у сфері ідеології, обов'язково апелюють до науки та оперують здебільшого саме науковими поняттями. Втім, не можна не погодитись із думкою авторів щодо того, що «не існує простих концептів. В концепті завжди є складові, котрими він і визначається. Отже, в ньому є шифр. Концепт – це множинність, хоча не будь яка множинність є концептом» [3, с. 25].

Варто відзначити, що концепти бувають конструктивні та деструктивні. Чи не найяскравішим підтвердженням цієї авторської тези є пострадянська реальність України та Росії. На нашу думку, концепти сучасної путінської Росії як охоронниці «ісконних цінностей» та «духовних скреп», інтелектуальних викрутасів типу «отпора озападненню» (тобто, трактування сучасної РФ як останнього форпосту, здатного протистояти «руйнівному» наступові Заходу) є однозначно деструктивними ідеями, не кажучи вже про ідеї-міфи Новоросії та «Кримнашу», які стали прямим приводом для агресії Росії проти сучасної України. Зрештою, не лише під час перебування України у складі Російської, а потім і советської імперії активно пропагувався міф про неіснування такого окремішнього феномену, як Україна. Дослідники цього питання вже по двадцяти роках української незалежності продовжували констатувати, що серед «...чільних міфологем, що стосуються України і побутують у світі» є «перший, давній, але чинний донині міф, – що ніякої України не існує, а мова може йти тільки про одну з провінцій Росії (чи навіть про цілу групу провінцій, механічно з'єднаних в одне ціле в добу більшовизму)». І далі аналітик С. Грабовський вказує на відтворення даного міфу на рівні перших осіб низки сучасних держав: «Як відомо, останній варіант міфу вдало проексплуатував Владімір Путін під час саміту НАТО в Бухаресті, коли вирішувалося питання щодо української перспективи на членство в НАТО. А майже за два десятиліття до нього прем'єр Британії Маргарет Тетчер на радість комуністам відтворила міф про російську провінцію у виступі перед новообраною напівдемократичною Верховною Радою. Та й сьогодні наче серйозні та поважні західні газети нерідко розповідають читачам чи то про відсутність історичного коріння в українській незалежності, чи то про щедрі подарунки Леніна-Сталіна-Хрущова радянській Україні» [2, с. 225].

Про деякі конструктивні концепти сучасної України йшлося у низці авторських розвідок [1]. Визнаючи услід за П. Рікером, що «будь яке бачення проблем обмежене та що інший має про них інакше уявлення» [6, с. 35], все ж варто визнати, що концепти, винайдені сучасними офіційними російськими ідеологами чи відтворювані ними ідеї консервативної класичної філософії дорадянського періоду активно працюють на деструкцію пострадянського/постколоніального демократичного процесу на усьому просторі колишньої радянської імперії.

Після розпаду СРСР була реальна можливість вибору демократичного шляху розвитку і для Росії. Ця перспектива як найбільш бажана та можлива роглядалась

не лише на рівні політичних ідеологій, але і в наукових дисертаціях, статтях і монографіях. Йшлося про те, що в постсоветській РФ принциповим чином змінився вектор політичного мислення та політичної науки. Далі наводимо розгорнуту цитату з дисертаційної роботи російської пошукувачки 2004 р., де йдеться про складнощі демократичного вибору Росії, проте, саме він розглядається як найбільш реальний. Подібні обґрунтування є достатньо показовими. «Главное внимание стало уделяться процессам, связанным с распространением и утверждением демократических принципов, проблеме моделей и механизмов демократизации. Все дело в том, что сам процесс демократизации во многих переходных странах наталкивался на довольно серьезное сопротивление, обусловленное действием множества факторов объективного и субъективного характера. Это сопротивление было связано с несоответствием между западными, преимущественно американской, моделями демократизации и социокультурными особенностями стран, избравших для себя путь демократических преобразований. Произошедшие в таких странах политические прорывы сами по себе не обеспечивали еще автоматического господства демократии во всех сферах жизни. Отсутствие быстрых ощутимых результатов вызывало чувство разочарования и растерянности, сопровождалось политическими откатами и даже реставрациями. Сама жизнь заставила обратиться к научным исследованиям проблем демократизации, прояснению ее сущности и механизмов. Одним из таких исследований является данная диссертационная работа. Актуальность изучения данной темы обусловлена и процессами, происходящими в современной России. В российском обществе утверждение демократии происходит чрезвычайно медленно, трудно и связано с постепенным достижением политического согласия в обществе, выработкой оптимального сочетания интересов разных политических сил, «взрослением» политической элиты, нахождением необходимого баланса государства и гражданского общества» [4].

Сьогодні принципово все змінилось. І хоча низка російських інтелектуалів продовжує розробляти концепції демократичного переустрою пострадянської Росії, сьогодні став очевидним той факт, що путінська РФ обрала кардинально інший шлях власного існування: вона активно рухається до жорсткої диктатури. Що ж стосується суб'єктів та об'єктів історичних трансформацій, задіяних на просторах теперішньої РФ, вони активно перетворюються на агресивну масу. Народна маса, заточена на агресію та домінування за будь яку ціну перетворюється на чернь, натовп, плебс у негативному значенні цього слова. Чернь, заражена імперським шовінізмом, – це, мабуть, найнебезпечніше явище в історії, коли непередбачуваність, неадекватність відповіді на виклики реального часу досягають критичної межі. Тим більше, що в природі будь якої імперії війна на упокорення незгідних є закономірністю. І це не лише не блокується російськими владними елітами, а навпаки, підігривається на догоду президентові Путіну.

Сьогодні в РФ досить широко застосовується новий концепт – концепт пасіонарності, що був розроблений свого часу Л. Гуміловим та став популярним в інтелектуальних колах СРСР. Аналізуючи витоки цього явища, Ч. Кловер, колишній очільник московського бюро Financial Times писав: «Идеи, которые всего пару лет назад могли показаться маргинальными или откровенно безумными, вдруг стали якорем его главной речи года (мова йде про промову В. Путіна перед Федеральним

зібранням у грудні 2012 р., де йшлося про пасіонарність як вимогу часу для російської еліти – прим. І.Г.) И Эти идеи прояснились 15 месяцев спустя, в марте 2014, когда русские солдаты потихоньку заняли аэропорты и КПП по всему Крыму, вызвав эффект домино, который вылился в войну в Восточной Украине" [5].

Отже, ціла низка різноспрямованих процесів, що йшли на територіях пост-советських країн призвела до сьогоднішнього реального стану речей. Частина цих процесів знайшла відображення і в серії концептів, які так чи інакше відіграли власну роль у становленні існуючої дійсності.

Література:

1. Грабовська І. Витворення «української України» як мета та завдання трансформаційних процесів в українському соціумі // Дні науки філософського факультету – 2010: Між нар.наук.конф. (21-22 квітня 2010 року): Матеріали доп. та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010.- Ч.ІІ.- 191с.- С. 63-65; Грабовська І. Концепт «української України»: до питання про політичну, ідеологічну та культурну ідентифікацію України // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філософські науки. – № 15 (240). – 2012. – С. 34 – 38; Грабовська І. Розділ 6. Єврореволюція як Революція Гідності в контексті цивілізаційної проблематики // Сучасне українство: цивілізаційні виклики та відповіді: Монографія. – К.: Вид-во «Україна», 2015, – С.139 -160.
2. Грабовський С. Україна today: під прапором сталінізму. Соціальна міфологія «найкращого друга фізкультурників» і його послідовників. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013. – 230 с.
3. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / пер. с фр. и послесл. С.Н. Зенкина. – М.: Институт экспериментальной социологии, Спб.: Алетейя, 1998. – 288 с.
4. Демократическая консолидация в условиях современного политического процесса: тема диссертации и автореферата по ВАК 23.00.02, кандидат политических наук Конопелько, Ирина Викторовна // Научная библиотека диссертаций и авторефератов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/demokraticeskaya-konsolidatsiya-v-usloviyakh-sovremennogo-politicheskogo-protsessa#ixzz4CDiw0xCi><http://www.dissercat.com/content/demokraticeskaya-konsolidatsiya-v-usloviyakh-sovremennogo-politicheskogo-protsessa> або <http://www.niss.gov.ua/articles/236/>
5. Евразийство Гумилева как инструмент восстановления СССР – FT. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/world/9515180-evraziystvo_gumileva_kak_instrument_vosstanovleniya_ssr_ft.htm
6. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / пер. с фр., вступ.ст. и коммент. И.С. Вдовиной. – М.: Академический Проект, 2008. – 695с.

Сагуйченко Валентина Володимирівна

кандидат філософських наук,

доцент, докторант кафедри філософії

Харківського Національного

педагогічного університету

ім. Г.С. Сковороди

(м. Харків, Україна. E-mail: valentina.sag@ukr.net)

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ.

Ключові слова: інституалізована та неінституалізована освіта, філософія освіти, самоосвіта.

Key words: institutionalized and non-institutionalized education, philosophy of education, self-education.

Постановка проблеми. Європейські комісії 2012 та 2013 років підкреслювали необхідність покращення доступу до позитивного навчання для категорії дорослих 24-64 років, закликають до посилення співпраці між державними закладами та приватними організаціями, що причетні до надання, застосування та оновлення певних навиків. Акцентується актуальність одночасного збільшення учасників подальшого навчання, покращення якості та прозорості навчального процесу

Аналіз досліджень і публікацій. Меморандум неперервного навчання країн Європейського Союзу у 2000 році підтвердив вступ до епохи знань та основні принципи цього процесу: постійна навчальна діяльність, яка повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності і зайнятості. Освіта характеризується як фактор не тільки професійного зростання, але і особистісного зростання та успіху на таких принципах як: гарантування знань і навиків для всіх, збільшення інвестицій у людський ресурс, інноваційні методики викладання і навчання, нові системи оцінки одержаної неперервної освіти, розвиток системи наставництва і консультування, наближення освіти до дому [4]. Такі високі вимоги до неперервного навчання вимагають мобілізації певних ресурсів держави і громадянського суспільства. Актуальними для досліджень є як формальні, так і неформальні форми неперервної освіти, які ще можна класифікувати як інституалізовані та неінституалізовані. Удосконаленням форм, методів, технологій, виробленням стратегії неперервної освіти займаються на державному рівні. Також створюються громадські організації, фонди, бізнес-структури, університети третього віку, які намагаються знайти свою нішу для просування ідеї неперервного навчання.

Тому не випадково проблеми неперервного навчання є у полі зору фахівців з питань політології, педагогіки, соціології, економіки, психології, державного управління. Освіта і виховання завжди є у полі зору філософів, що підтверджує останній 31 міжнародний гегелівський конгрес 2016 року у Бохумі (Німеччина), де автор даної статті приймав безпосередню участь [7]. Широко звісне ствердження Сократа: я знаю, що я нічого не знаю теж можна розглядати як необхідність

подальшого удосконалення, подальшої освіти, посил до процесів самовдосконалення, тенденції до неперервної освіти.

Мета дослідження: з'ясувати людинотворчий потенціал безперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для нас важливим є орієнтація неперервної освіти на запити конкретної людини, а саме: її шанс вписатися у контекст сучасності. Адже «особистість людини є справа рук самої людини, продукт її самовиховання. Вона неперервно зростає або вироджується у своїх діях, ускладняється або збідніє якістю тих цілей, які вона своєю діяльністю вирішує. Особистість ніколи не дається готовою, вона завжди твориться, вона не пасивна річ, вона – творчий процес» [1, с.73]. Актуальним є бачення людини себе у освітньому процесі, яким цей процес є для неї. Є багато відомих визначень поняття «освіта». Для нашого дослідження актуальним є акцентування М.Д.Кульгаєвої, яка аналізуючи російський переклад слова «образование» «як кальки з німецького «bildung» і українського «освіта» з його метафорикою французького «Просвещения», підкреслює значення бачення цілісного комплексу освіти, виховання, культури у вигляді моделі, стратегії, програми, проекту» [2, с.8]. Ці підходи і допоможуть нам далі працювати з категорією «неперервна освіта», де є певна історично обумовлена система інститутів освіти і виховання. Багато досліджень свідчать, що освіта безпосередньо пов'язана з поняттям культури і означає у кінцевому вигляді специфічний засіб людини у перетворенні природних задатків і можливостей. Ці задатки повинні як і вся освіта, вся «школа постійно оновлюватися і це вдається, якщо всі учасники сприймають зміни як спільне завдання, і якщо зміни самі змінюють учасників цього процесу» [5, s.156]. Це німецьке дослідження акцентує учителів, викладачів до змін у самих себе і направляти учнів і студентів до процесу самопізнання і спонукати до формування сильних особистостей, здатних існувати у конкурентному середовищі. Інше німецьке дослідження підкреслює освіту у широкому контексті BILDUNG (самопізнання, самоформування) не як звичайного накопичення знань, а як внутрішньої конституції і взаємної відповідальності, культури [6, s.52-53]. Це перегукується з іншим німецьким дослідженням, що підкреслює важливість системи освіти у сприянні новим знанням і навичкам, які пізніше дозволяють сприймати світ, що змінюється та діяти у відповідності із змінами у суспільстві і новими соціокультурними контекстами [8, s.97]. Всі ці контексти є проблемами самоорганізації у площині синергетики, суттю якої є використанні можливостей самої системи, в управлінні без управління, во включенні внутрішнього механізму саморегулювання, самоуправління, самоорганізації. єдину систему неперервної освіти.

Ми звикли, що до 25 років освітою займалися інституалізовані форми освіти (дитячі дошкільні заклади, школи, коледжі, ліцеї, гімназії, ПТУ, вищі навчальні заклади), а сьогодні освіта 25-64-річних і вище за віком людей – це не тільки університети третього віку, але і нові ресурси, серед яких найпопулярнішими є сайт Corsera, програма «Грюндвиг», фінська система електронної освіти для дорослих, програми вивчення іноземної мови разом із онуками, створення відділів неперервної освіти для окремих категорій працівників. Все це вже неінституалізовані форми освіти, які навчилися співпрацювати з офіційними структурами у процесі самоорганізації. Можна погодитися з ствердженням М.Д.Кулґаєвої в тому, що «не стільки нові технології, що ґрунтуються на знаннях, скільки сама людина, її нові можливості

та перспективи повинні сьогодні задавати напрям у пошуках адекватних стратегій оновлення змісту освіти. Тому завдання освіти (тем більш неперервної у нашому контексті) – «мінімізація соціальних, культурних і психічних травм усіх без винятку генерацій населення, які набувають досвіду прискорення суспільного оновлення. Усе це потрібно, щоб розвиток суспільства знань відбувався не в напрямку відчуження людини, а зі збереженням потенційно закладеної у неї гуманістичної спрямованості» [3, с.247]. Формальна і неформальна освіта часто доповнюють одна іншу, спонукають до доповнення, створення нових форм співпраці, створюючи нові інноваційні ресурси, удосконалюють процеси самоорганізації. І тільки від вільного вибору людини залежить її освіта: чи вона залишиться для неї тільки за назавжди означеною спеціальністю у дипломі чи вона здатна до більшого, а саме до самовдосконалення, підвищення кваліфікації, отримання нової спеціальності, до пожиттєвого навчання.

Висновки. Нашими важливими завданнями у сфері освіти у сучасному суспільстві, яке ми називаємо століттям інформаційного суспільства, є подолання кризи культури, духовності, гуманності. Тому безперервна освіта повинна навчити людину жити у динамічному середовищі, що постійно змінюється, передбачати певні ризики, відповідати на виклики сьогодення та, в той же час, необхідно повернутися до ідеї абсолютної цінності людини як міри всіх речей. А це вимагає у першу чергу нових сучасних підходів до самоосвіти, активізації процесів самопізнання та самовизначення. Актуальною така проблема є для кожної людини. Сократівське пізнання як пошук самих загальних, в першу чергу, етичних визначень: піклування про свою душу, про своє призначення залишається актуальним і сьогодні, а також його орієнтація на пізнання загального, сконцентрованість на оцінку вчинків у світлі цього всезагального і на гармонію між внутрішніми мотивами і зовнішньою діяльністю для досягнення усвідомленого життя. Дорослі не можуть дозволити безрезультативне навчання, дорослі учні завжди налаштовані у навчанні на якісний кінцевий результат, що допоможе у подальшому житті та кар'єрі. І тут немає примусу, а є вільний вибір людини, адже самоосвіта стає провідним видом діяльності завдяки інформаційній революції, яка перетворила усю систему соціальних відношень. Ключовими сьогодні для нашого дослідження є слова Е. Тоффлера, який вважав неписемним того, хто не вміє постійно вчитися.

Список використаних джерел

1. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев. – М.; «Школа-Пресс», – 1995. – 448 с.
2. Култаева М.Д. Категория «BILDUNG» в немецкой философской традиции, или размышление о смысле и предназначении образования / М.Д.Култаева // Постметодика. №1(23), – 1999. – С.8-13.
3. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів / [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.] – К.; Педагогічна думка, – 2011. – 320 с.
4. A Memorandum on Lifelong Learning. Commission staff working paper. Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000. SEC(2000) 1832. – 36 p.
5. Bernhard Bueb: Von der Pflicht zu führen. Neun Gebote der Bildung. Berlin: Ullstein Buchverlag – 2008. – 171 s.

6. Hans-Ulrich Baumgarten. *Frei, gleich und gebildet. Bildungstheorie in der Diskussion.* Verlag Karl Alber. München. – 2012. – S. 46-60.
7. Valentyna Sahuichenko. *Hegels Bildungsphilosophie und ihre Relevanz bei der Transformation von Bildungsinstitutionen im postsowjetischen Raum.* Abstracts 31 Internationaler Hegel-Kongress der Internationalen Hegel-Gesellschaft. Zum Abschluss der Ausgabe: G.W.F. Hegel, *Gesammelte Werke*. 17 bis 20 Mai 2016. Ruhr-Universität Bochum. Deutschland. – S. 88-89.
8. Dietrich Benner – Darius Stepkowski. *Warum Erziehung in Demokratien nicht demokratisch fundiert werden kann.* Vortrag im Rahmen der an der UKSW vom 06.-08.04.2011 veranstalteten 6. Fachtagung der Internationalen Herbart-Gesellschaft mit dem Thema „Erziehung und Bildung in politischen Systemen“. [Elektronische Ressource]. – Anschluss-Modus: http://www.topologik.net/DIETRICH_BENNER_DARIUS_STEPKOWSKI_Topologik_numero_10.pdf.

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ И ПОНИМАНИЕ СПАСЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В ХРИСТИАНСТВЕ

Ключевые слова / Keywords: история / history, христианство / Christianity, православие / Orthodoxy, католицизм / Catholicism, протестантизм / Protestantism, культура / culture, традиция / tradition

Распространение христианства в Европе сопровождалось формированием нового исторического сознания европейских народов. Первым теоретическим осмыслением линейного понимания истории стало произведение Августина Аврелия «О граде Божьем». В дальнейшем христианство разделилось на протестантизм, католичество и православие. В каждой из этих трех традиций появилась специфика понимания спасения человека, в соответствии с которым формировалось историческое сознание европейских народов. Утверждения о протестантском, католическом или православном понимании истории были бы слишком произвольным обобщением, ибо историческое сознание внеконфессионально. Однако историческое сознание формируется в контексте определенной культурной традиции, которая имеет религиозную основу. Поэтому христианское понимание спасения человека влияет на формирование исторического самосознания опосредовано через культурные традиции, которые сформированы под влиянием протестантизма, католичества и православия.

В протестантском понимании человек спасается только верой. Вера возникает от слышания Слова Божьего. Бог закладывает в человека веру, и тем самым предопределяет его к спасению. Верой человек оправдывается и возвращается к жизни из состояния духовной смерти, т.е. греха.

Не только для протестанта, но и для светского человека, пусть даже не верующего, но воспитанного в протестантской культурной среде, идея предопределенности к спасению через веру становится образцом понимания исторического процесса. Подобно тому, как Слово Божье формирует нравственное сознание человека, исторические закономерности также формируют у народов определенное понимание того, как надо поступать на разных этапах истории. Эти исторические закономерности обеспечивают поступательное развитие общества. Человеку нужно просто принять историческую действительность и следовать её движению подобно тому, как протестант следует Писанию.

В соответствии с таким пониманием развитие общества к лучшему предопределено подобно тому, как верующий в Бога предопределен к спасению. В связи с этим формируется представление о предопределенности исторического прогресса, который осуществляется не через усилия конкретных людей, а в силу действия исторических законов. Эти законы нужно просто принимать и следовать им.

В действительности же далеко не все государства прогрессируют к лучшему. Многие страны оказались в ловушке повторения одних и тех же ошибок,

а их история напоминает движение по кругу. Казалось бы, такие страны просто обречены на отставание или даже на деградацию. Однако это наблюдение вполне укладывается в протестантскую парадигму понимания. Подобно тому, как спасение предопределено только для тех, кто оправдан верой, исторический прогресс также предопределен только для тех стран и народов, которые приняли исторически предопределенные ценности цивилизованного общества и тем самым оправданы этими ценностями. Иные страны и народы отлучены от исторического прогресса, поскольку без принятия ценностей цивилизованного общества не может быть никакого исторического развития.

Католическое понимание спасения основывается на том, что человек свободен и сам свободно обращается в вере к Богу. Такое обращение становится возможным благодаря тому, что Бог возрождает человека действием благодати и оживляет его свободную волю. Божия благодать открывает человеку путь к спасению, однако от человека требуются духовные усилия, чтобы двигаться по этому пути.

Католическое представление о спасении человека также становится образцом понимания истории для людей, которые выросли в католической культурной среде, независимо от их отношения к религии. В соответствии с этим представлением история понимается как результат труда народов. Однако этот труд бесполезен без осознания ценностей цивилизованной жизни. Исторические законы развития человеческого общества могут изменить жизнь людей к лучшему только в том случае, если сами люди самоопределяются к ценностям цивилизованной жизни и прикладывают усилия, чтобы двигаться вперед по пути исторического развития.

Если в контексте протестантской культуры связь времён и исторических эпох обеспечивается историческими законами, предопределяющими прогресс истории, то в контексте католической культуры связь времен создается усилиями людей и трудом народов. Далеко не всегда люди готовы к такому труду, поэтому исторический прогресс не гарантирован и страны на разных этапах своего исторического развития могут переживать спады и подъёмы.

В соответствии с православным пониманием спасение человека достигается в синергии свободной воли человека и благодати Бога. Человек изначально обладает свободной волей, однако он не может только своими силами двигаться к спасению без благодати Бога. Но и благодать Бога действует лишь тогда, когда человек сам свободно самоопределяется к спасению. Спасение не предопределено, так как в любой момент человек может самоопределиться иначе и выбрать зло. Поэтому каждый поступок человека является его новым самоопределением, в соответствии с которым его ожидает спасение или гибель.

Никакие прошлые заслуги не могут защитить человека от падения, если он совершает неправильный выбор в конкретной ситуации. В этом заключается принцип беспредпосылочности поступка, который всякий раз требует нового самоопределения здесь и сейчас независимо от того, что было в прошлом. Предшествующие духовные достижения или падения влияют на поступок лишь в той мере, в какой они принимаются во внимание в акте свободного самоопределения. Однако основание этого самоопределения лишь в свободной воле человека, а не в его прошлом. Поэтому человеку вновь и вновь приходится заново самоопределяться в каждой новой ситуации.

Необходимость постоянного свободного самоопределения создает предельное напряжение духовной жизни, которое многие люди пытаются снять введением дополнительных условий спасения, и в частности, строгим соблюдением внешней формы обрядов. В силу этого утверждается обрядоверие, которое позволяет человеку имитировать религиозную жизнь в том случае, когда требования самой религиозной жизни он считает чрезмерно высокими.

Человек может вообще не быть религиозным, однако если он живёт в ареале православной культуры, то православное понимание свободы воли и спасения так или иначе оказывает на него влияние. В контексте православной культуры формируется определенное восприятие истории, в основе которой лежит принцип беспредпосылочности исторического события: прошлое не обеспечивает успехи и неудачи в настоящем, а настоящее – в будущем. Это понимание истории не является православным в точном смысле этого слова, однако сформировалось под влиянием именно православной традиции.

В соответствии с таким пониманием нет места историческим законам, которые обеспечивали бы поступательное развитие общества к лучшему. Каждому поколению приходится заново совершать выбор между варварством и цивилизованностью, деградацией и развитием. На какой бы высокой ступени развития ни находился бы народ, в определенный момент он может совершить неправильный выбор и скатиться в варварское состояние. Но если народ делает правильный выбор, то обретает историческую силу для реализации собственного пути и начинает выполнять определенную историческую миссию в мировой истории.

Если для западного христианства более характерна идея провидения, то для восточнохристианского – идея промысла Божьего. В провидении Бог видит будущие события с позиции вечности, однако сами эти события раскрываются во времени. Поэтому провидение относится к историческому течению времени. Промысел – это вневременный замысел Бога о грядущих событиях. Каким бы образом ни реализовались эти события во времени, их вневременный смысл в разуме Бога уже определен. Если провидение раскрывается во времени, то промысел всегда остается вневременным по своей сущности. Поэтому в историческом сознании людей православной культуры, парадигмой которого является промысел, а не провидение, легко разрывается эмпирическая связь времен и смысл каждой эпохи определяется не в связи с другими историческими эпохами, а во внеисторическом измерении.

Такое понимание истории порождает много опасных искушений, одним из которых является радикализм – стремление моментально перейти в качественно иное состояние, не считаясь со сложившимися условиями и средствами. Возникают и мессианские искушения. Каждое историческое событие начинается с чистого листа; связь между прошлым и будущим разорвана. Поэтому при полном бардаке в настоящем вполне можно гордиться великим прошлым, быть уверенным в великом будущем и даже свысока смотреть на развитые страны, которые веками шаг за шагом отстраивали себя на своем историческом пути.

Необходимость постоянного самоопределения без опоры на предшествующую инерцию событий накладывает очень высокую степень исторической ответственности, которую не готово нести большинство людей. Для обычного человека быт, повседневная жизнь важнее исторической миссии, поэтому он хотел бы, чтобы

поступательное развитие истории можно было бы обеспечить каким-либо простым способом. Такое отношение формирует утопизм, который основан на вере в то, что воплощение в жизни той или иной идеи обеспечит будущее страны и тем самым снимет груз исторической ответственности с конкретного человека.

В данном понимании история развивается только благодаря воплощению в ней мессианских идей, которые на практике оказывались разрушительными. Однако человеку начинает казаться, что уже не нужно прилагать дополнительных усилий, чтобы что-то изменить, достаточно имитировать деятельность, ибо ход истории, определённый мессианской идеей, сам выведет к светлому будущему. При этом всякая неудача ведет к разочарованию в идеи, которая направляет историю, что побуждает искать ей замену. В свою очередь это приводит к постоянной борьбе идей и символов, которые выражают разные исторические идеи.

Эти факторы подготовили почву для перехода от христианского миропонимания и отношения к истории к антихристианскому в тот исторический момент, когда в России установилась большевицкая диктатура. Современное постсоветское сознание восточнославянских стран во многом определено не только контекстом православной культуры, но и антихристианской дуалистической идеологией, без преодоления которой невозможно дальнейшее развитие.

Бутенко Л.И.¹, Давыденко Л.Г.²

Polechka2802@yandex.ru

¹ Пятигорский медико-

фармацевтический институт –
филиал ГБОУ ВПО «ВолгГМУ»

Минздрава России (Россия, Пятигорск)

² ФГБОУ ВПО «Пятигорский
государственный университет»

(Россия, Пятигорск)

ВЫПОЛНЕНИЕ ВЫПУСКНОЙ КВАЛИФИКАЦИОННОЙ РАБОТЫ – ФОРМИРОВАНИЕ КОГНИТИВИСТСКИХ КОНЦЕПЦИЙ

Ключевые слова: условия формирования будущего специалиста, когнитивистские задачи, компетенции:

Когнитивистика (когнитивная наука) (лат. *Cognitio* – познание) – междисциплинарное научное направление, объединяющее теорию познания, когнитивную психологию, нейрофизиологию, когнитивную лингвистику и теорию. В современном мире высоких компьютерных нанотехнологий и их достижений когнитивистика как наука проникла во все сферы деятельности человека. Образовательный процесс современного молодого поколения с точки зрения когнитивистики является ключом к пониманию научной картины мира. Наиболее важным для формирования когнитивистских концепций является обучение в вузе. Этот период является определяющим в формировании мировоззренческих, общекультурных и профессиональных парадигм для вступающего во взрослую жизнь человека.

В настоящее время все российские вузы приступили к реализации образовательного процесса по Федеральным государственным образовательным стандартам третьего поколения (ФГОС)[1,2], принципиально отличающимся от действующих ранее стандартов. ФГОС определяет требования к освоению основных образовательных дисциплин через формирование общекультурных и профессиональных компетенций. Под компетенцией следует понимать способность применять знания, умения и личные качества для успешной профессиональной деятельности.

Одной из основных причин понижения качества образования являются коммуникативные неудачи при обучении студентов. В ранних работах [3-6] мы исследовали проблемы согласования концептуальных систем языковых категорий химии и современного русского языка и преодоление коммуникативных неудач при восприятии учебного материала в билингвальном контексте. Считаем, что задачи, обсуждаемые в этих работах, способствуют лучшему усвоению учебного материала и выполнению выпускных квалификационных работ (ВКР).

Целью данной работы является обоснование значимости выполнения выпускной квалификационной работы современными студентами для реализации адекватных когнитивных способностей и воплощения в жизнь профессиональных амбиций и создания общекультурных ценностей.

Для того, чтобы ВКР была надежным стартовым базисом для формирования успешного конкурентно способного будущего специалиста, необходимо одновременное соблюдение следующих условий.

Мотивационные условия включают в себя: создание атмосферы позитивного отношения к научно-исследовательской деятельности; стимулирование ее активных участников посредством системы рейтингового контроля; популяризация научных достижений среди студентов и преподавателей; усиление влияния науки на решение учебных и воспитательных задач в процессе оценки профессиональных знаний, подготовка и организация PR-деятельности в научно-исследовательских сообществах студентов вузов. Кроме того, предполагается создание благоприятных условий для обоснованного выбора студентами научного направления, в котором способности студента могли бы проявиться наиболее ярко.

Кадровые условия связаны с: отбором педагогических кадров для успешного осуществления педагогического сопровождения исследовательской деятельности студентов; повышением их квалификации; привлечением высококвалифицированного профессорско-преподавательского состава.

Нормативно-правовые условия предполагают разработку программных документов, обеспечивающих права студентов на участие в научно-исследовательской деятельности, осуществляемой кафедрами, научно-исследовательскими подразделениями и студенческими научными объединениями вуза и региона; профессиональный отбор способных, одаренных и талантливых студентов.

Информационные условия связаны с обеспечением исследовательской деятельности студентов соответствующей научной и профессиональной информацией. Данная группа условий обеспечивает научно-информационный обмен между студентами различных вузов, а также многообразие форм участия студентов в научных мероприятиях различного уровня.

Научно-методические условия предполагают усиление исследовательского аспекта содержания учебно-познавательной деятельности студентов в процессе учебной подготовки. Это можно осуществить следующим образом: посредством включения в профильную подготовку образовательных технологий, которые обеспечивали бы личностное участие студента в процессе проектирования его образования и стимулировали бы его к самостоятельному открытию нового знания (проблемное обучение, технология сотрудничества и др.).

Материально-технические условия включают создание необходимой учебно-материальной базы (оргтехника, учебники другие средства обучения) для проектирования и реализации исследовательской деятельности студентов.

Успешное выполнение исследовательской деятельности студентов позволяет решать следующие когнитивистские задачи (компетенции):

- углубление и развитие заявленных в учебной программе компетенций и приобретение опыта их использования в профессиональной деятельности;
- формирование опыта проведения как самостоятельных, так и коллективных научных исследований;
- формирование компетенций, направленных на поиск способов проектирования и путей реализации целей и задач исследования;

- развитие ценностного и приоритетного отношения к исследовательской деятельности в будущей профессии, осознание ее важности в личностном и профессиональном становлении будущего специалиста.

Таким образом, выполнение ВКР выпускником высшего учебного заведения способствует формированию скорректированной когнитивной модели мира, генерирующей мировоззренческие, общекультурные и профессиональные парадигмы будущего конкурентоспособного специалиста.

1. Федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ссылка хотя бы на интернет)
2. Приказ Минобрнауки России от 19.12.2013 № 1367 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по образовательным программам высшего образования – программам бакалавриата, программам специалитета, программам магистратуры» (Зарегистрировано в Минюсте Росс)
3. Davydenko L.G., Butenko L.I. The Role of Coreference in Nominative Phrases in Overcoming Communication Failures in Chemistry-Acquisition in Bilingual Contexts // *European Journal of Natural History*. – Paris, 15-22 October 2011. – № 4. – P. 28-30 URL: www.world-science.ru/euro/425-29243
4. Davydenko L.G., Butenko L.I. Prevention of communication failures in teaching linguistic pragmatic skills in chemistry acquisition in bilingual context University of Łódź, Chair of English Language and Applied Linguistics. Meaning, Context and Cognition, 24–26 March 2011. In: *Book of Abstracts* ed. by Iw. Wiczak-Plisiecka & M. Deckert: Lodz University Press. – P. 37-38
5. Davydenko L.G., Butenko L.I. The Acquisition of the Principle Chemistry Concepts in Bilingual Contexts. In: *Book of Abstracts* ed. by J. Nijakowska and P. Cap, Lodz University Press: PrimumVerbum, NDLP 2012. – P.47-48.
6. Davydenko L., Butenko L. Overcoming communication failures in teaching chemistry in bilingual contexts – *European Journal of Natural History*. 2013. № 2. – С. 37.

